

Svenskans grundläggande färgtermer

en experimentstudie av inomspråklig variation

Alexander Ginlund, 41975

Pro gradu-avhandling i svenska språket

Handledare: Saara Haapamäki

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2023

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

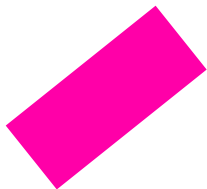
Ämne: Svenska språket	
Författare: Alexander Ginlund	
Arbetets titel: Svenskans grundläggande färgtermer: en experimentstudie av inomspråklig variation	
Handledare: Saara Haapamäki	Handledare:
<p>Abstrakt:</p> <p>Syftet med denna avhandling är att undersöka förekomsten av grundläggande färgtermer hos talare av svenska och därigenom definiera vilket stadium i utvecklingen av grundläggande färgtermer som svenskan tillhör. Förekomsten av färgtermer relateras till bakgrundsfaktorerna ålder, kön och geografisk hemvist för att visa på en eventuell pågående utveckling och en variation inom svenskan. Studien fokuserar på finlandssvenskan, men informanter från Sverige och Åland ingår också som jämförelse.</p> <p>Konceptet grundläggande färgtermer kommer från Berlin och Kays (1999 [1969]) studie, där de definierar ett slags färgtermer som är överordnade andra färgtermer, och som uppstår i en bestämd ordning i varje språk. Totalt elva grundläggande färgtermer etableras i sju olika stadier. Det finns ingen studie som tidigare har svarat på frågan om svenskans plats i denna modell.</p> <p>Jag undersöker frågan genom ett experiment bestående av två delar. Den första är minnesdelen, där informanterna ska minnas och besvara frågor om bilder med geometriska former i olika färger, och på så vis tenderar att benämna dem med färgtermer. I den andra delen får informanterna se bilder på figurer i olika färger och tillfrågas om deras färg. Så här bildas ett material med färgtermer i olika grad av eftertänktthet.</p> <p>Resultaten visar att unga finlandssvenskars svar motsvarar det sjunde och sista stadiet hos Berlin och Kay, där <i>orange</i>, <i>lila</i> och <i>rosa</i> ingår som grundläggande färgtermer. Äldre finlandssvenskar använder inte dessa ord i lika stor utsträckning eller lika stabilt, och därför kan man konstatera att finlandssvenskans ordförråd för grundläggande färgtermer genomgår en förändring. Skillnaden mellan könen är lika betydande: kvinnor använder i respektive ålderskategori orden <i>orange</i>, <i>lila</i> och <i>rosa</i> oftare och mer stabilt än män. I materialet från Sverige och Åland, som är mycket litet, är bruket stabilare i hela materialet och det är i sin helhet nära stadium VII.</p>	
Nyckelord: språkvariation, färger, experiment	
Datum: 19.4.2023	Sidoantal: 62

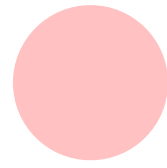
Till **Tomas Lehecka**

den mest tjeckiska lärare jag någonsin haft

& till **Fammo**

som övertalade en massa halvbekanta att delta i studien.

"Color has its harmony, and just like I have said:
red, yellow, green, red, blue, blue, blue
red, purple, green, yellow, orange, red"

– Ludwig von Anka 1961

Innehåll

1 Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte.....	2
2 Teori.....	3
2.1 Språklig relativitet.....	3
2.2 Grundläggande färgtermer.....	4
2.3 Tidigare forskning om svenskan.....	10
3 Experimentet.....	12
3.1 Utformning.....	12
3.2 Färgnyanser.....	14
3.3 Bildernas ordning.....	16
3.4 Genomförande.....	18
3.4.1 Den fysiska versionen.....	18
3.4.2 Webbenkäten.....	19
3.5 Informanter.....	20
4 Metod.....	22
5 Resultat och analys.....	24
5.1 Finland.....	24
5.1.1 Alla förekomster.....	24
5.1.2 Exakta förekomster.....	32
5.1.3 Individuella svar.....	37
5.2 Sverige.....	38
5.2.1 Alla förekomster.....	39
5.2.2 Exakta förekomster.....	43
5.3 Åland.....	46
5.3.1 Alla förekomster.....	46
5.3.2 Exakta förekomster.....	48
5.4 Individuella svar från Sverige och Åland.....	50
5.5 Jämförelse.....	51
6 Diskussion.....	54
Litteraturförteckning.....	61

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Färger utgör ett spektrum som av de mänskliga språken kategoriseras i färgtermer, vilka överlappar varandra och också existerar i ett obegränsat antal i varje språk (Berlin & Kay 1999:5). Färger har intresserat mänskligheten, och också vetenskapen, mycket och under lång tid. En färgentusiast var Isaac Newton, som studerade färger ur ett strikt naturvetenskapligt perspektiv, med fokus på ljusets egenskaper (Vendler 1995). Johann Wolfgang von Goethe reagerade mot detta och ansåg att ett mer fenomenologiskt perspektiv, baserat på människans upplevelser, var att föredra. Hans klassiska teori inkluderar antaganden om vilka färger som kan blandas med varandra och vilka färger som ser bra ut tillsammans. (Vendler 1995.)

I språkvetenskapen kan området färger ses som ett semantiskt fält (Karlsson 1998:218). Det är ett fält med en total utsträckning, i det här fallet motsvarande färgspekret, där utsträckningen på betydelsen hos de ord som ingår avgörs av vilka övriga ord som hör till fältet. När ett språk har flera färgtermer blir de olika termernas betydelser således snävare än när termerna är färre. (Karlsson 1998:218.) Trots att två färgtermer liknar varandra i betydelse kan det alltså variera mellan språken vilka nyanser som omfattas av termen i fråga. På samma sätt tänker Berlin och Kay (1999 [1969]) i sin inflytelserika teori relaterad till förhållandet mellan språk och tänkande, men de argumenterar där för universella semantiska regler på området för färgtermer. De introducerar begreppet grundläggande färgtermer, och hävdar att alla mänskliga språk använder sig av samma elva överhängande färgkoncept. Dessa elva uppkommer alltid stegvis, så att varje språk i början har två termer motsvarande *svart* och *vit*. De resterande termerna uppstår sedan i en kronologisk ordning som också är universell.

Ingen har någonsin sökt att noggrant definiera svenskans plats bland de här stadierna. Berlin och Kay (1999 [1969]:15) hävdar själva i förbifarten att alla indoeuropeiska språk i Europa har alla elva grundläggande färgtermer, men deras förklaring är bristfällig, och de har inte undersökt särskilt många av de aktuella språken. Taft och Sivik (1997) gör en studie där de undersöker svenskans salienta färgtermer och jämför dem med Berlin och Kays lista över elva termer. Deras resultat visar att kategorin *brun* är väl etablerad, medan *orange*, *lila* och *rosa* är något mer oklara; de två sistnämnda betecknas till exempel av två olika termer vardera (Taft & Sivik 1997:31). Detta skulle

motivera att svenskan är i stadium VI eller VII. Taft och Sivik har dock inte som syfte att definiera vilka termer som är grundläggande och vilka inte, utan tar helt enkelt avstamp i de elva potentiellt grundläggande termerna och undersöker om det finns salienta färgtermer som inte ingår i Berlin och Kays uppsättning (Taft & Sivik 1997:29).

1.2 Syfte

Det huvudsakliga målet med min magisteravhandling är att visa vilket av Berlin och Kays stadier som nutidsfinlandssvenskan befinner sig i. Samtidigt vill jag undersöka om det finns generell variation mellan det svenska språkets talare på hela det svenska språkområdet. En sådan sorts variationsundersökning har inte gjorts i stor utsträckning i frågan om grundläggande färgtermer tidigare. Jag fokuserar på faktorerna ålder, kön och geografisk hemvist.

När ett språks ordförråd för grundläggande färgtermer är i förändring anser Kay (1975:263–264) att det ska finnas en skillnad mellan talare av olika ålder i fråga om färgtermerna. Genom att undersöka informanter i olika åldrar kan jag alltså påvisa om det här är ett område där svenskan genomgår en förändring eller om vokabulären för grundläggande färgtermer för tillfället är stabil. Min hypotes är således att yngre informanter ska ha fler grundläggande färgtermer än äldre. Alternativt är bruket i hela befolkningen helt stabilt med avseende på ålder, men jag väntar mig att det går att skönja åtminstone en liten variation.

Uusküla (2007:379) påvisar att det finns skillnader mellan män och kvinnor i frågan om färgtermer, i form av att kvinnor tenderar att använda flera och mer specifika termer än män. Jag anser det motiverat att indela mina informanter enligt kön för att undersöka om denna skillnad även sträcker sig till de grundläggande färgtermerna. Då skulle kvinnor, liksom yngre personer, hantera fler av de grundläggande färgtermerna.

Det finns inga studier som har undersökt hur grundläggande färgtermer sprider sig inom en språkgemenskap, utan i huvudsak talar man helt enkelt om ett språk som att det är i ett visst stadium. Jag anser att termerna rimligtvis måste sprida sig på något sätt som kräver en viss process som tar en viss tid, och lägger därför till geografi som en faktor i denna studie. Framför allt fokuserar jag på skillnaden mellan svensktalare i Finland och Sverige. Frågan är om man ser en skillnad mellan förekomsten av grundläggande färgtermer i de två länderna, och om det går att ana ett inflytande i någondera riktningen.

Med hjälp av resultaten från denna studie skulle man sedan närmare kunna undersöka tillkomsten av nya grundläggande färgtermer inom ett språk.

2 Teori

Denna studie grundar sig på två antaganden om färgbenämningen i mänskliga språk: att det finns vissa färgtermer, grundläggande färgtermer, som är särskilt framträdande i varje språk, samt att dessa grundläggande färgtermer blir fler med tiden enligt en universell ordningsföljd. Teorin härstammar från Berlin och Kay (1999 [1969]) och har sedermera gett upphov till en mängd forskning samt reviderats till viss del. Nedan presenterar jag först debatten om språklig relativitet, som Berlin och Kays teori är ett bidrag inom, sedan i närmare detalj Berlin och Kays grundvalar och några senare tillägg av betydelse, och slutligen tidigare forskning som berör svenskans plats i Berlin och Kays modell.

2.1 Språklig relativitet

Idén om språklig relativitet är den om ett förhållande mellan språklig form och ett sätt att tänka. En av föregångarna på området var Edward Sapir, som ansåg att språket ger upphov till vissa tolkningar och därmed påverkar individens varseblivning av världen (Whorf 1941:134). Tankarna utvecklades vidare av Sapirs elev, Benjamin Lee Whorf, som genom sina studier av det amerikanska ursprungsspråket hopi bland annat lyfte fram att koncepten tid och materia inte upplevs på samma sätt av alla människor, utan utvecklas genom användningen av ett språk och påverkas av hur det språket ser ut (Whorf 1941:158). Han visade på kopplingar mellan kulturella normer och språkliga mönster, om än inte korrelationer mellan de två (Whorf 1941:159). Whorf ansåg alltså att språket påverkar, men inte styr, människans sätt att tänka.

Den språkliga relativiteten fick sedermera eget liv. Idén att individers varseblivning av omvärlden formas av deras språks struktur blev känd under det missvisande namnet Sapir–Whorf-hypotesen, trots att en tydlig hypotes aldrig formulerades av Sapir eller Whorf. En tolkning har formulerats av Brown (1976:128):

Whorf appeared to put forward two hypotheses:

1. Structural differences between language systems will, in general, be paralleled by non-linguistic cognitive differences, of an unspecified sort, in the native speakers of the two languages.
2. The structure of anyone's native language strongly influences or fully determines the world-view he will acquire as he learns the language.

Dessa två varianter kallas även den svaga och den starka tolkningen. Den starka tolkningen, som inte har stöd hos Sapir eller Whorf, hävdar att tänkandet utgår från språket och därmed är helt begränsat av hur språket ser ut. Detta skulle innebära att talare av olika språk omöjligt kan förstå varandra fullständigt. Den populärare svaga tolkningen säger däremot att språkets uppbyggnad bara *påverkar* tänkandet.

2.2 Grundläggande färgtermer

Hypotesen om stark språklig relativitet påstår att alla språk sammanfattar världen på sina unika sätt, och att det därmed inte lönar sig att söka regelbundenheter som gäller alla språk (Berlin & Kay 1999:2). Den största delen av den tidiga empiriska forskningen utgående från hypotesen undersökte färgterminologin, och de första studierna tenderade att stöda hypotesen (Kay & Kempton 1984:66). Forskarna ansåg att det inte fanns några synliga regelbundenheter i färgbenämningen när man jämförde olika språk (Berlin & Kay 1999:2). Brown och Lenneberg (1954:461) gör ett minnestest med färgrutor och talare av engelska respektive det amerikanska ursprungsspråket zuni, och visar att det är lättare att minnas färgrutor om de kodas med särskilda färgtermer i det egna språket än om de betecknas med samma term. Zuni skiljer till exempel inte på gult och orange, och dess talare förväxlar därför rutor med de färgerna i minnestestet (Brown & Lenneberg 1954:461). Brown och Lenneberg (1954:461) visar en korrelation, om än inte ett orsakssamband, mellan språk och varseblivning på det sätt som man utifrån språklig relativitet skulle vänta sig. Talarna av zuni uppfattar gult och orange som samma sak på grund av att deras språk har samma ord för hela den delen av färgspektret, medan engelskan skiljer dem åt. Slutsatsen att tänkandet gällande färger styrs av språket kom dock att ifrågasättas i och med Berlin och Kays (1999 [1969]) studie om grundläggande färgtermer, där de visar att den mänskliga färgterminologin faktiskt har vissa universella begränsningar. Detta ledde också till att vidare studier av färgterminologi kom att kritisera i stället för att stöda den språkliga relativiteten (Kay & Kempton 1984:66). Berlin och Kays studie, och vidare forskning på det området, presenterar jag i det följande.

De färger som kan uppfattas av människor utgör ett spektrum där människan uppskattningsvis kan urskilja upp till tio miljoner nyanser (Danesi 2021:63). Delar av spektret kategoriseras av de mänskliga språken i färgtermer, vilka täcker olika delvis överlappande delar av spektret och kan vara hur många som helst i ett språk (Berlin & Kay 1999:5). De många orden som betecknar olika färgnyanser varierar sedan med hänsyn till hur betydande de är för talarna av respektive språk. Berlin och Kay (1999:5–

6) föreslår att de viktigaste av dem utgör en uppsättning grundläggande färgtermer (*basic color terms*), vilka tillsammans omfattar hela färgspektret och inbegriper alla mer specifika nyanser. Utgående från det antagandet samlar de empiriska data och kommer fram till slutsatsen att alla språk använder sig av koncept motsvarande samma elva grundläggande färgtermer. Benämningarna varierar förstås mellan språken, men koncepten de betecknar ska vara desamma. Alla språk har dock inte elva grundläggande färgtermer, utan många har bara en del av de elva maximalt möjliga.

Vidare visar Berlin och Kay (1999:2) att det finns universella regelbundenheter för vilka av de elva termerna som ingår när ett språk har ett visst antal termer. Ett språk med två grundläggande färgtermer har alltid ord motsvarande *svart* och *vit*, medan ett med tre även har *röd* och ett med fyra dessutom har antingen *grön* eller *gul* (Berlin & Kay 1999:2). Dessa termer omfattar tillsammans alltid hela färgspektret, vilket innebär att även färgnyanser som ligger relativt långt från de grundläggande färgtermernas fokusnyanser alltid kan sorteras in under minst en grundläggande färgterm. När det gäller språk med bara två grundläggande färgtermer är termer som svenskans *svart* och *vit* rentav delvis missvisande (Berlin & Berlin 1975:84). Språkets motsvarighet till ”svart” omfattar då de mörka tonerna, men också de kalla färgerna (grönt och blått) i medelljusstyrka, medan ”vit” omfattar de ljusa och de varma färgerna (rött, gult, brunt, orange, lila och rosa) (Berlin & Berlin 1975:84).

Här är det orsak att redogöra för exakt vad som skiljer grundläggande färgtermer från övriga sådana. Berlin och Kay (1999:5–6) definierar konceptet med fyra huvudsakliga kriterier. För det första är de monolexemiska, och består alltså av en enda betydelsebärande del. *Grönskiftande* och *brandgul* är därmed inte grundläggande färgtermer, eftersom de är sammansättningar av två lexem. För det andra ingår grundläggande färgkategorier inte i någon annan färgkategori. *Cyan* är på svenska en hyponym underordnad *blå*, och kan därför inte vara en grundläggande färgterm. För det tredje är grundläggande färgtermer inte begränsade till beskrivning av en viss sorts föremål. Således utesluts *blond*, som är en term som bara kan användas om hår. Slutligen ska grundläggande färgtermer vara psykologiskt salienta, vilket enligt Berlin och Kay (1999:6) betyder att de ska nämnas tidigt när lekmän ombes räkna upp de färger de känner till, och att färgtermerna ska hanteras av alla medlemmar i språkgemenskapen.

Berlin och Kay (1999:6–7) räknar även upp ytterligare fyra förhållningsregler som kan användas för att avgöra om en tveksam färgterm är grundläggande eller inte. För det första ska de kunna användas grammatiskt på samma sätt som övriga grundläggande

färgtermer i samma språk, vilket exemplifieras med att de kan ta suffixet *-ish* på engelska. *Red* kan bilda *reddish*, men *chartreuse* kan inte bilda **chartreuseish*. För det andra ska de inte vara namn på föremål, såsom *guld* eller *silver*. Detta kriterium skulle utesluta engelskans *orange*, som även betyder 'apelsin', om färgtermen inte tveklöst fyllde de fyra primära kriterierna. För det tredje kan sentida lånord ifrågasättas, liksom, för det fjärde, morfologiskt komplexa ord, såvida lexemstatusen är svår att avgöra.

Alla språk tillhör i färgtermsfrågan en av sex ekvivalensklasser, där förekomst av en viss grundläggande färgterm också förutsätter förekomst av termerna från de tidigare klasserna (Berlin & Kay 1999:14). Eftersom denna generalisering gäller så gott som alla nuvarande språk – undantag gäller enligt Berlin och Kays (1999:41–45) ursprungliga studie sex språk som kräver vidare undersökning och inte bevisar att ordningen inte är universell – anser Berlin och Kay (1999:14) att den även bör gälla språk i det förflutna. Därför måste grundläggande färgtermer uppstå eller falla bort i en bestämd ordning. Vidare lyfter de fram att de inte känner till att ett språk har förlorat en grundläggande färgterm, och drar därmed slutsatsen att den huvudsakliga utvecklingen måste vara en tillväxt av uppsättningen grundläggande färgtermer i en bestämd ordning som är beroende av det tidigare nämnda systemet för vilka termer som kan ingå i ett språk samtidigt (Berlin & Kay 1999:15). Som orsak till utvecklingen lägger Berlin och Kay (1999:16) fram hypotesen att ett större ordförråd för grundläggande färgtermer i en kultur korrelerar med högre teknologisk utveckling, större kulturell komplexitet och större ordförråd generellt, också om denna fråga förblir något oklart besvarad. Grundläggande färgtermer kan också lånas in från andra språk, men även då följer de samma ordning som när de uppstår inom språket självt, vilket visas i en studie av spanskans inverkan på det peruanska ursprungsspråket *aguaruna* (Berlin & Berlin 1975:83).

Vid närmare granskning visar det sig att termerna *grön* och *gul* uppstår i vilken som helst inbördes ordning, dock alltid i skilda stadier (Berlin & Kay 1999:15). Det är alltså i slutändan sju stadier som definieras, och varje språk tillhör ett av dessa sju. Stadierna ser enligt Berlin och Kay (1999 [1969]:22–23) ut som följer (jag använder här svenska termer som med ganska stor precision bör motsvara de engelska termerna i den ursprungliga texten):

- I svart, vit
- II svart, vit, röd
- IIIa svart, vit, röd, grön
- IIIb svart, vit, röd, gul
- IV svart, vit, röd, grön, gul
- V svart, vit, röd, grön, gul, blå
- VI svart, vit, röd, grön, gul, blå, brun
- VII svart, vit, röd, grön, gul, blå, brun, lila, rosa, orange, grå

Redan Berlin och Kay (1999 [1969]:45) hittar belägg för termer för *grå* som uppstår före stadium VII, och öppnar upp för att *grå* skulle kunna vara ett *wild-card*, som kan uppstå i olika stadier. Senare undersöker Greenfeld (1986:914–915) västapache och futuniska, och hittar i båda de obesläktade språken en tidigt uppstånden term för *grå* som också innefattar delar av området som associeras med termen *lila*. Den särskilda statusen för grått förklaras delvis med mätnadsaspekten: det som skiljer grått från övriga färger är inte ljusstyrkan, som för svart och vitt, eller nyansen, som för de övriga, utan mättnaden, som för grått är nära noll. Denna aspekt är inte närvarande när man skiljer mellan de övriga grundläggande färgtermerna, eftersom de alla har en mättnad som i typfallet är nära hundra procent och mättnadsgraden inte skiljer sig mellan de olika kategorierna. Samtidigt gör det faktum att lila färger med hög mättnad inkluderas i västapachens och futunskans termer för *grå* att detta inte är hela sanningen. Greenfelds (1986:915) slutsats är att dessa särskilda termer kan utgöra en kategori där medlemskapet definieras av ”negativa” egenskaper, av att färgerna i fråga inte passar in i någon annan kategori. Han anser att *wild-card*-kategoriernas omfattning måste beaktas när man studerar ordningen i vilken de härledda kategorierna *grå*, *brun*, *rosa* och *lila* uppstår.

Berlin och Berlin (1975:72) visar att den term som uppstår antingen i stadium IIIa eller IV, och omfattar både *grön* och *blå*, kan ha antingen grönt eller blått som sin fokusnyans. Denna term, som av Berlin och Kay (1999 [1969]:23) likställs med *grön*, beskrivs därför mest korrekt som en kombination av grönt och blått. En relativt etablerad vetenskaplig term är *grue*, en hybrid av engelskans *green* och *blue* vilken jag använder i denna avhandling där det är relevant.

Med de två ovanstående rönen blir en mer korrekt bild av stadierna följande:

- I svart, vit
- II svart, vit, röd
- IIIa svart, vit, röd, grue
- IIIb svart, vit, röd, gul
- IV svart, vit, röd, gul, grue
- V svart, vit, röd, gul, grön, blå
- VI svart, vit, röd, gul, grön, blå, brun
- VII svart, vit, röd, gul, grön, blå, brun, lila, rosa, orange

Grå blir ett *wild-card*, som kan uppstå i ungefär vilket stadium som helst.

Bakgrunden till förekomsten av grundläggande färgtermer ligger i människans anatomi. I näthinnan tolkas färgerna av tre typer av tappar, men i nervsystemet kodas färgintrycken av fyra typer av neuroner, där varje typ har en ökad reaktion på intryck från en viss del av färgspektret, och en minskad reaktion på den motsatta delen (Kay & McDaniel 1978:617–618). Två av celltyperna reagerar på kontrasten mellan rött och grönt, den ena på förekomst av rött och den andra på förekomst av grönt, medan de två andra bildar ett motsvarande par för kontrasten mellan blått och gult (Kay & McDaniel 1978:619). Människans färguppfattning är alltså grundad på två dikotomier: den mellan rött och grönt och den mellan blått och gult (Kay & McDaniel 1978:620). Rött, grönt, blått och gult tillhör på grund av sin grundläggande roll i färguppfattningen vad Kay och McDaniel (1978:626) kallar primära grundläggande färgkategorier (*primary basic color categories*). Där ingår dessutom färgtermerna *svart* och *vit*, där tillhörigheten till skillnad från i de andra kategorierna avgörs av färgens ljusstyrka (Kay & McDaniel 1978:626–627).

Kay och McDaniel (1978:622) föreslår att betrakta färgtermer som suddiga mängder, där det existerar grader av medlemskap. Det finns alltså vissa röda nyanser, fokusnyanser (*focal hues*), som av talarna anses vara särskilt bra exempel på rött, medan andra nyanser är mindre röda och vissa nyanser aldrig kan uppfattas som röda. I språk som befinner sig i början av färgutvecklingen ingår de fyra grundtermerna i unioner, så att det till exempel i språk före stadium V inte finns de skilda termerna *blå* och *grön*, utan en term som omfattar båda två, nämligen *grue*. Intressant för en sammansatt kategori (*composite category*) som *grue* är att både nyanser nära fokusnyansen för *blå* och nyanser

nära *grön* har en högre grad av medlemskap än nyanser mittemellan dem. *Grue* har alltså två fokusnyanser, vilket är ett fenomen som orsakas av att den är uppbyggd av två undermedvetet uppfattade primära kategorier. (Kay & McDaniel 1978:630.)

De grundläggande färgtermer som uppstår sist, efter att alla sammansatta kategorier har upphört, kallas härledda kategorier (*derived categories*) och finns i snittet mellan två grundfärger, det vill säga där två termers områden överlappar varandra långt från termernas i fråga fokusnyanser. *Brun* påstås uppstå där *gul* och *svart* överlappar varandra, *rosa* uppstår mellan *röd* och *vit*, *lila* mellan *röd* och *blå*, *orange* mellan *röd* och *gul*, och *grå* mellan *svart* och *vit* (Kay & McDaniel 1978:631–632).

Den traditionella debatten om färgbenämning och språklig relativitet har utgjorts av en strid mellan den relativistiska synen att språkens färgkategorier till största delen är arbiträra och att skillnader i färgbenämning innebär skillnader i hur man tänker på färger, och den universalistiska synen att färguppfattning och färgbenämning följer universella begränsningar (Kay & Regier 2006:52). Berlin och Kay (1999 [1969]:5) anser i och med sin universalistiska teori att det inte finns belägg för att människor med olika språk skulle tänka annorlunda på färger. Senare studier luckrar dock upp dessa två hårda linjer och antyder att det å ena sidan visst finns vissa universella begränsningar på mänskliga språks färgvokabulär, men att det å andra sidan också finns avgörande skillnader som påverkar individens färguppfattning (Kay & Regier 2006:53).

Till exempel Kay och Kempton (1984:72) visar en relativistisk effekt i färguppfattningen. De visar sina informanter tre färgnyanser, där två av nyanserna finns på det gröna området av färgspektret, medan den tredje är blå, men avståndet på färgspektret mellan den blåa och den närmaste gröna nyansen är kortare än avståndet mellan de båda gröna. När informanterna tillfrågas vilka två nyanser som är närmast varandra tenderar talare av engelska, som skiljer på blått och grönt, att välja de två färger som de uppfattar som gröna, medan talare av det mexikanska ursprungsspråket tarahumara, som inte skiljer på blått och grönt, väljer det avstånd som faktiskt är kortare, det mellan den blå nyansen och den ena gröna. (Kay & Kempton 1984:72.) Det här visar att språket trots allt formar tänkandet till viss del även när det gäller grundläggande färgtermer.

2.3 Tidigare forskning om svenskan

Det finns ingen studie som har genomförts med syftet att definiera i vilket stadium av grundläggande färgtermers uppkomst svenskan befinner sig. Berlin och Kays (1999:15) påstående att alla indoeuropeiska språk i Europa tillhör stadium VII är alltså bristfälligt motiverat. På ett annat ställe skriver de, med en formulering som de själva erkänner är svårdefinierad, att alla ”högindustrialiserade europeiska och asiatiska folks språk” tillhör detta sista stadium (Berlin & Kay 1999:16), men det enda germanska språket som de har undersökt är engelskan (Berlin & Kay 1999:152–156). Jag anser att det finns orsak att studera varje språk innan man drar några slutsatser om det, eller att åtminstone påvisa en tydlig regelbundenhet som motiverar några slutsatser om till exempel svenskan, vilket Berlin och Kay (1999) inte gör. Därför finns det orsak att studera svenskan närmare i den här frågan. Även om svenskan är i stadium VII innebär det heller inte att alla elva termer är etablerade; det skulle i så fall räcka med en av de termer som uppkommer i stadium VII (Berlin & Kay 1999:15). Det finns alltså ett vidare syfte i att närmare bestämma hur svenskans situation ser ut, vilka, om någon, av termerna *orange*, *lila* och *rosa* som har nått grundläggande status i dagens svenska.

Taft och Sivik (1997:30) gör en studie vars syfte är att i industrialiserade samhällen visa på färgtermer utöver de elva som Berlin och Kay definierar, vilka har eller visar tendenser att uppnå grundläggande status. De undersöker talare av svenska i Göteborg, av polska i Warszawa, av spanska i Madrid och av engelska i Boston, och metoden består enbart av att informanterna ombes skriva ner de färgtermer de kan komma på i den ordning de kommer på dem (Taft & Sivik 1997:30). Tolv termer nämns av hundra procent av de svenska informanterna. Ordnade enligt hur tidigt de nämns i medeltal är de *gul*, *blå*, *röd*, *brun*, *grön*, *vit*, *orange*, *rosa*, *svart*, *beige*, *violett* och *lila* (Taft & Sivik 1997:31). Här kan noteras att *beige*, som inte är en av Berlin och Kays grundläggande termer, ingår, och att *lila* representeras av två termer, *violett* och *lila*. Den potentiellt grundläggande termen *grå* nämns bara av nittio procent. Den nämns i medeltal senare än alla de termer som nämns av alla informanter, och också senare än *skär*, en synonym till *rosa* vilken nämns av åttio procent av informanterna. (Taft & Sivik 1997:31.) Både *rosa* och *skär*, och både *violett* och *lila*, kan enligt Berlin och Kays teori inte vara grundläggande färgtermer, eftersom de sinsemellan motsvarar samma färgkategori. Sivik och Taft (1994:156–157) visar att termerna *rosa* och *skär* respektive termerna *violett* och *lila* täcker ungefär samma områden hos talare av svenska, och att det finns en viss brist på konsensus om vilka nyanser de betecknar. *Rosa* har ändå högre konsensus än *skär* (Sivik

& Taft 1994:156) och *lila* högre konsensus än *violett* (Sivik & Taft 1994:157), vilket tyder på att det är *rosa* och *lila* som är mer förhärskande. Brister i Taft och Siviks (1997:30) studie är den geografiska begränsningen till Göteborg, det begränsade antalet informanter, tjugo, och det faktum att den nu är föråldrad; utvecklingar i svenskans grundläggande färgordförråd kan ha skett sedan 1997.

Vejdemo (2017:86) fokuserar på lexikal ersättning i de lila och rosa områdena av färgspektret i sex germanska språk. Hon använder dels en metod där informanterna ska peka ut det bästa exemplet på en viss färgterm, dels en där de ska beskriva färgen på vissa rutor (Vejdemo 2017:82). Resultatet visar en tudelning av det rosa spektret, där det delas in i två salienta termer. Indelningen ser likadan ut på de germanska språken svenska, danska, tyska och Berntyska, en dialekt av tyska som talas i Schweiz. (Vejdemo 2017:93–101.) Den första termen är mer överhängande och har sitt fokus på en något ljusare ton. Ordet anser Vejdemo här vara *rosa* på tyska, Berntyska och svenska, och *lyserød* på danska. Den andra termen har på senare tid börjat ta upp en del av det rosa spektret, och fokuserar då på de mörkare tonerna av rosa. Här är ordet *pink* på danska, tyska och Berntyska, medan det på svenska anges som *cerise*. Vejdemo (2017) studerar noggrant olika termer inom de rosa och lila delarna av spektret på svenska, men relaterar dem inte tydligt till Berlin och Kay.

3 Experimentet

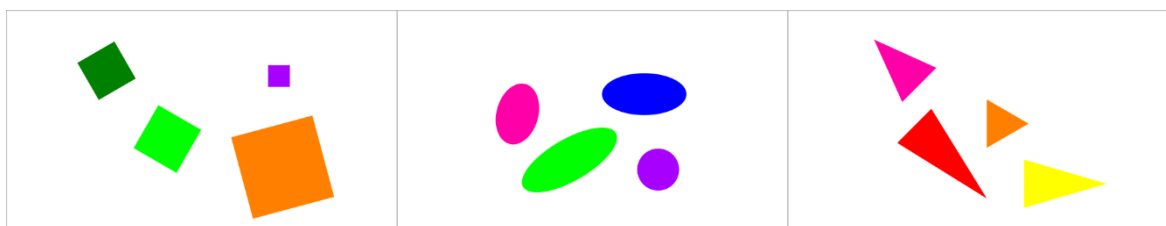
Materialet för denna avhandling har samlats in med hjälp av ett experiment som jag har utvecklat med avsikten att elicitera grundläggande färgtermer. Framför allt har målet varit att kunna placera informanterna i antingen stadium VI eller VII. Här beskriver jag först experimentets grunddrag, därefter de två olika sätt som det har genomförts på. Till slut beskriver jag valet av informanter.

3.1 Utformning

Berlin och Kay (1999:5) samlar sina data genom att först elicitera sina informanternas grundläggande färgtermer, och sedan be dem markera termernas fokusnyanser samt yttersta gränser på en färgkarta. Davies och Corbett (1994:69–71) ber sina informanter att först lista alla färger de känner till, och sedan visar de en färgruta i taget och ber informanterna att namnge färgen. Flera senare studier, som Taft och Sivik (1997:30), Uusküla (2007:372) och Vejdemo (2017:81–83), använder sig av liknande metoder. Jag anser att explicita frågor om färger inte är optimala för att få fram verkliga uppfattningar om färgspektret, eftersom dessa uppfattningar rimligtvis ofta är undermedvetna. Det kan också vara svårt för en lekman att förstå hur färgspektret och fokusnyanser fungerar, och att vara medveten om sina egna grundläggande uppfattningar om färger, som ofta torde sitta ganska djupt. Jag förstår att de tidigare använda metoderna möjligen är de mest praktiska tänkbara när man i utgångspunkten inte har någon aning om vilka grundläggande färgtermer som ingår i ett språk, men jag anser, med stöd bland annat i Taft och Siviks (1997) undersökning av svenskans salienta färgtermer, att det finns orsak att anta att nutida talare av svenska befinner sig antingen i stadium VI eller VII. Därför är ett experiment som närmare fokuserar på den grundläggande färgtermsstatusen hos *orange*, *lila* och *rosa* mer ändamålsenligt här, och detta är lättare att designa så att eliciteringen blir mer implicit.

Mitt experiment består av två delar. Dessa är minnesdelen, maskerad som ett minnestest, och den därpå följande färgbenämningsdelen, med explicita frågor om nyansers färgtillhörighet. En stegvis växande grad av explicititet i frågorna avslöjar färgtermernas existens på olika nivåer av medvetandet, och genererar därför ett bra material att analysera med avseende på skillnaden mellan grundläggande och icke-grundläggande färgtermer.

Minnesdelen består av tretton bilder. Varje bild innehåller fyra geometriska figurer i olika färger. Informanterna får se bilderna i fem sekunder och instrueras att komma ihåg bilden så bra som möjligt. Efter varje enskild bild frågar jag först vilken figur som var störst eller mest utdragen, sedan vilken som var minst eller minst utdragen. Figurerna är rektanglar, ellipser och trianglar, och skiljer sig åt inom varje bild genom färgen samt storleken eller hur utdragna, avlånga, de är. När de skiljer sig enligt skala är alla figurer kvadrater, cirklar eller liksidiga trianglar, när de skiljer sig enligt utdragenhet är den minst utdragna figuren någon av dessa. Figurerna är placerade och roterade utan regelbundenhet, för att de inte ska kunna hänvisas till via sin position. Varje bild innehåller bara en sorts figurer (rektanglar, ellipser eller trianglar), vilket i kombination med frågan om storlek gör att informanterna inte kan beskriva figurerna enligt sin form, utan de borde bli tvungna att använda färgord. Genom att färgerna inte explicit efterfrågas blir färgorden mer spontana och jag väntar mig därför att de motsvarar grundläggande färgtermer. Exempel på hur bilderna ser ut visas i *figur 1*.

Figur 1 Experimentets första, fjärde och tolfte bild.

Färgerna som ingår i experimentet är begränsade till nio exakta nyanser. Sex av dem är framtagna för att ligga nära fokusnyanserna för de grundläggande färgtermerna *röd*, *grön*, *gul*, *blå*, *lila* och *orange*, medan två är nyanser av *rosa* och en är en mörkgrön nyans som bara används som utfyllnad. Nyansvalet beskrivs närmare i avsnitt 3.2. Färgerna introduceras stegvis i experimentet med avsikten att möjliggöra analys av hierarkier i informanternas färgbegrepp. Orange är en av de första färgerna som syns och den första som efterfrågas. Här väntar jag mig att skillnaden mellan informanter syns genom att de som har *orange* som grundläggande färgterm kallar den nyansen *orange* redan här, medan de som inte har det kallar den *röd*, *gul* eller *brun*, beroende på vilken grundläggande färgterm den faller inom. Senare i experimentet introduceras figurer vars nyans ligger närmare fokusnyansen för *gul*, och då anser jag det sannolikt att även de som kallat den orangea färgen *gul* övergår till att kalla de nya figurerna *gula*. I och med det behöver de ett nytt ord för att skilja åt den orangea figuren. Detta borde visa om de alls besitter termen

orange, eller om de tar till ord som *brandgul*, *mörkgul* eller *brun*. Jag använder ingen brun färg i experimentet eftersom jag vill undvika onödig förväxling mellan färgnyanserna för brun och orange. Med stöd av Taft och Sivik (1997:31) utgår jag från att den grundläggande färgtermen *brun* är etablerad på svenska och att den inte behöver undersökas närmare.

Bilderna är tretton till antalet. Det är tillräckligt många för att möjliggöra den stegvisa introduktionen av nyanser och ett användbart antal kontrollpunkter i form av frågor om störst och minst längs vägen, men tillräckligt få för att ändå inte ta alltför mycket tid i anspråk.

Utöver de redan nämnda färgnyanserna ingår i experimentet två nyanser som jag kallar *rosa* och *ljusröd*. Dessa är avsedda att elicitera olika termer för det rosa färgspektret, och orsaken till att jag valt två nyanser är att jag även vill undersöka om det finns en uppfattning om nyansskillnad mellan dessa termer, till exempel på det sätt på vilket Vejdemo (2017:93–101) anser att det finns två huvudsakliga rosa begrepp.

Efter minnesdelen kommer färgbenämningdelen, där jag visar en figur i taget och frågar vilken färg den har. På det här viset når jag även en mer explicit färgbenämning som kan analyseras i förhållande till den implicita sådana i minnesdelen. I färgbenämningdelen ingår alla färgnyanser från minnesdelen, utom den kompletterande mörkgröna, och ordningen är planerad för att inte ha liknande färger efter varandra.

För att testa experimentet utförde jag en pilotstudie med 32 informanter hösten 2018. Experimentet fungerade i stort sett, men inför det riktiga genomförandet reviderade jag färgnyanserna eftersom jag insåg att de behövde ha ganska stor precision. I pilotstudien ingick också att informanterna fick rita in färgtermers utsträckning på en färgkarta. Dessa resultat underlättade processen att definiera färgnyanserna.

3.2 Färgnyanser

Eftersom experimentet går ut på att elicitera ord för de olika grundläggande färgtermerna är det viktigt att välja färgnyanserna så att de utgör bra representanter för termen i fråga, och så att de inte kan förväxlas med någon av de andra färgerna av någon som besitter alla grundläggande färgtermer. Det finns dock inte någon definitiv konsensus för färgtermernas fokusnyanser. Processen försvåras också genom att studier av färgbenämning i allmänhet använt fysiska färgkort, medan jag visar färgerna på en skärm, vilket innebär att det inte finns ett helt vattentätt sätt att få mina färgval att totalt stämma

överens med tidigare studier. I *tabell 1* redogör jag för de nyanser jag använder tillsammans med de benämningar jag använder i denna avhandling, vilka motsvarar de ord jag väntar mig utgör något slags konsensus bland åtminstone de yngre informanterna. Benämningarna förekommer naturligtvis inte alls i experimentet, eftersom informanterna ska vara fria att benämna färgerna som de anser det lämpligt. Nyanserna anges här med hexadecimaltal i RGB-systemet.

Tabell 1 Färgnyanserna i experimentet.

Namn	Röd	Orange	Gul	Grön	Mörkgrön	Blå	Lila	Rosa	Ljusröd
Färg									
RGB	#ff0000	#ff8000	#ffff00	#00ff00	#008000	#0000ff	#a800ff	#ff00a8	#ffc1c1

För rött, grönt och blått använder jag grundfärgerna i RGB-systemet. Den gröna avviker möjligtvis en del från fokusnyansen för termen *grön*, men bör ändå inte gå att förväxla med någon annan färg. Grön är heller inte en av termerna som undersöks. I experimentets första bild ingår en mörkgrön färg, som används för att det inte ska ingå några färger där som skulle kunna konkurrera med orange eller lila. Nyansen är samma som för den gröna färgen, men ljusstyrkan är här 25 procent i stället för 50. Jag använder standardgult, som bildas av 100 procent rött och 100 procent grönt, och min orangea färg ligger mittemellan rött och gult, som fokusnyansen för orange kan väntas göra.

Jag använder två nyanser från det rosa spektret för att kunna elicitera en eventuell skillnad mellan olika termer. En av dessa nyanser kallar jag *ljusröd*, och den har samma nyans som rött, men med ljusstyrkan på 87,5 procent. Vidare har jag valt en mer magentaartad nyans som jag kallar *rosa*. Spektret mellan rött och blått är 120 grader brett, och jag har här dividerat det med tre, så att nyansen jag använder för rosa ligger 40 grader från rött, medan lila ligger 40 grader från blått. Eftersom termerna för detta färgområde är något bristfälligt etablerade på svenska, och eftersom jag dessutom använder flera färger inom samma grundläggande kategori, är dessa nyansval svåra att helt säkert fastställa. Oavsett bör de åtminstone elicitera olika termer som sedan kan analyseras närmare.

3.3 Bildernas ordning

Ordningen på bilderna och de avsedda svaren är planerade för att kunna undersöka de diverse forskningsfrågorna och för att se informanternas svar i olika stadier av introduktionen av färger. Här redogör jag för hur ordningen är planerad. Figurernas färger räknas upp i storleksordning från störst till minst, och de efterfrågade figurerna är därför de första respektive sista i ordningen.

1. orange grön mörkgrön lila

På experimentets första bild finns bara färger som tydligt skiljer sig från orange och lila, vilka även skiljer sig tydligt från varandra. Färgorden som används här bör alltså bero enbart på färgnyanserna och inte på kontexten.

2. lila grön blå orange

På den andra bilden finns för första gången en blå figur. Informanterna kan ha beskrivit den lila färgen som *blå* på den förra bilden, men nu kan denna benämning utmanas genom att det finns en nyans som starkare förknippas med samma ord. Lila efterfrågas genast och man får därför se hur informanterna talar om den när den står vid sidan av en blå figur. Orange efterfrågas sedan en andra gång.

3. rosa blå orange grön

Här introduceras rosa, men eftersom det inte finns lila på den här bilden kan den beskrivas med samma ord som informanterna tidigare använt för den lila färgen, till exempel *lila* eller *rosa*. Den gröna figuren efterfrågas som distraktion.

4. grön blå rosa lila

Grönt efterfrågas en gång till. Både rosa och lila har synts tidigare, men aldrig på samma bild. Nu ingår både rosa och lila, så den lila färgen borde beskrivas med ett ord som identifierar den i förhållande till den rosa.

5. rosa blå lila orange

Som fortsättning på den förra bilden är det nu den rosa färgen som måste beskrivas i förhållande till den lila. Orange efterfrågas för tredje gången. Vissa informanter beskrev den orangea färgen som *ljusröd* i pilotstudien, men på denna bild, där den förekommer tillsammans med en rosa figur, är det mindre sannolikt att så sker. Om informanterna har sagt *ljusröd* om de första orangea figurerna kan det ske en förändring här.

6. **lila blå grön ljusröd**

Först efterfrågas lila en gång till. På den här bilden introduceras och efterfrågas ljusrött, den nyans som ryms inom samma grundläggande färgterm som den rosa nyansen. Den delar dock inte ännu bild med rosa och därmed har informanterna fortfarande möjligheten att använda samma term för dem.

7. **orange lila blå rosa**

Här är ännu ett tillfälle att undersöka orange. Rosa efterfrågas för första gången sedan förra bildens introduktion av ljusrött. De två rosaaktiga färgerna har fortfarande inte funnits på samma bild, men det är ändå möjligt att informanterna väljer att anpassa ordvalen för att skilja dem åt.

8. **röd blå rosa gul**

På denna bild introduceras nyanserna rött och gult. Nyanserna rött och rosa står nära varandra och därför är ordvalet för den röda figuren intressant. Informanter som kallat rosa *röd* kan nu använda *röd* för den röda figuren i stället, eller ta fram ett nytt särskiljande ord. Ännu behöver informanterna inte hitta en anpassad term för den rosa färgen.

9. **ljusröd grön lila röd**

Både ljusrött och rött har synts tidigare, men inte på samma bild, som de gör nu. Här efterfrågas dessutom de båda, så vi får genast svar på hur informanterna skiljer dem åt.

10. **gul grön blå röd**

Färgerna gult och rött kom in sent i experimentet, så den här bilden är till för att elicitera några fler förekomster av dem. Dessa kan användas för att se om det finns variation i benämningen för enskilda informanter, eller för att försäkra att det finns minst en förekomst, eftersom det kan hända att informanterna minns fel på den tidigare bilden med samma färger.

11. **orange röd rosa gul**

Från och med den här bilden börjar jag bena ut de undersökta färgerna i detalj. Nu finns orange, rött och gult på samma bild, vilket kräver att alla de närliggande färgerna skiljs åt. Den första som efterfrågas är ändå den orangea, så informanterna har en möjlighet att ogenomtänkt använda samma ord som de använt tidigare, till exempel *röd* eller *gul*, för den. Därefter efterfrågas gult.

12. **röd gul rosa orange**

För att fortsätta undersöka orange, rött och gult efterfrågas nu rött, och till slut kontrolleras benämningen av orange en gång till.

13. **ljusröd** **lila** **röd** **rosa**

Avslutningsvis visar jag alla de närbesläktade färgerna ljusröd, lila, röd och rosa för att skapa en riktig utmaning för de informanter som är osäkra i sin färgbenämning. Informanterna måste skilja åt nyanserna ljusröd och rosa, som i inget av Berlin och Kays stadier faller inom olika grundläggande färgtermer. För det första är det intressant vilka benämningar de över huvud taget får, men för det andra är det intressant att se vilken av nyanserna som behåller den term informanterna tidigare använt för ljusröda och rosa figurer, ifall de hittills använt samma term. Den nyans som behåller ordet borde ligga närmare termens fokusnyans, och därigenom kan jag hitta antydningar om var på färgspektret som fokusnyansen för den grundläggande färgtermen *rosa* ligger.

I experimentets färgbenämningssedel får informanterna se en figur i taget mot samma vita bakgrund, utan tidsbegränsning, och tillfrågas explicit vilken färg figuren har. Här fås till slut tydligt genomtänkta svar för varje färg, så att skillnaden mellan explicita och implicita färgtermer riktigt kan undersökas. Alla färger som ingått i de tidigare bilderna återkommer här. Tidigare i experimentet har det inte heller någonsin varit obligatoriskt att använda färgtermer, men den här uppgiften garanterar att alla informanter benämner varje färgnyans minst en gång. Ordningen på färgerna är huvudsakligen arbiträr, men designad så att riktigt närliggande nyanser inte visas efter varandra, så att färgerna bedöms i isolation. Ordningen är orange, blå, rosa, gul, röd, lila, grön, ljusröd.

3.4 Genomförande

Experimentet genomförs på två olika sätt med olika informanter. En del av informanterna sitter i samma rum som forskaren och svarar muntligt på frågorna, men experimentet har också omformats till en webbenkät för att underlätta den geografiska spridningen och undgå smittrisker samt följa reseförbud och rekommendationer mot fysiska möten i samband med coronaviruspandemin, som var högaktuell under delar av materialinsamlingsprocessen. Ur alla aspekter som har beskrivits tidigare är de två versionerna identiska. Här beskrivs först genomförandet av den fysiska versionen och sedan onlineversionen.

3.4.1 Den fysiska versionen

Det fysiska genomförandet av experimentet går till så att jag sitter bredvid informanterna och visar bilderna på en datorskärm. Övergången till varje bild styrs manuellt av mig, och

bilderna är inställda på att försvinna efter att ha visats i fem sekunder. Mellan varje bild finns en vit skärm. Frågorna ställs muntligt av mig efter att bilderna försvunnit och besvaras muntligt av informanterna. Jag antecknar sedan deras svar.

Alla fysiska experiment genomförs med samma datorskärm, vilket garanterar att informanterna ser samma färgnyanser. Däremot är den omkringliggande ljusmiljön inte kontrollerad, och på grund av ett misstag har skärmen lägre ljusstyrka för några av informanterna. Experimenten genomförs med gymnasiestuderande i ett tomt klassrum i deras skola. De äldre informanterna utför i allmänhet uppgiften i sina hem, i några fall på sin arbetsplats eller hemma hos någon bekant. De får inte se experimentet genomföras innan de själva svarar, men i många fall närvarar någon annan än forskaren och informanten i rummet. Dessa personer uppmanar jag då att inte lägga sig i genomförandet.

Ofta är svaren mer invecklade än ett enkelt färgord, och då försöker jag anteckna relationen mellan de olika orden på ett sätt som inte är missvisande. Färgtermer som utgörs av sammansatta ord antecknar jag som sådana. Jag använder snedstreck när informanten nämner fler än en term utan att de tydligt utgör en sammansättning, och parenteser när en term genom betoning eller explicit förklaring framställs som mindre viktig än en annan. Ibland betonar informanterna att en färgterm de använder inte är den korrekta. Jag tolkar det ändå oftast som att den nämnda termen är deras bästa approximation av färgen, att de inte nämner en ren kontrastfärg utan en som ligger nära den efterfrågade nyansen. Jag antecknar då den nämnda termen med ett ”inte” framför, till exempel ”inte orange”. I kvantitativa sammanhang räknar jag detta som en förekomst av den nämnda termen, trots ordet *inte*, det nämnda exemplet är alltså en förekomst av *orange*. Risken för att det antecknade svaret inte helt motsvarar det informanten sagt finns, men alla nämnda färgtermer antecknas, vilket är det mest avgörande.

Den muntliga versionen av experimentet tillåter också en friare diskussion i slutet. Genom att mer öppet diskutera färgkategorier och deras namn med informanterna får jag närmare detaljsvar gällande varför informanterna har tänkt på ett visst sätt.

3.4.2 Webbenkäten

Onlineversionen av experimentet är en webbenkät, utformad i Google Formulär. Bilderna är omformade till videoklipp, uppladdade på Youtube och placerade i enkäten. De första tre sekunderna i varje video består av en vit skärm, varefter bilden visas i fem sekunder, och till slut är bilden vit i två sekunder till. Pausen i början är till för att informanterna, liksom i experimentets fysiska version, inte ska ha fullständig kontroll över när bilderna

dyker upp, samt för att Youtubebalken ska försvinna så att bilden syns i sin helhet under hela de fem sekunder då den visas. Informanterna blir informerade om att videoklippen fungerar så här. De ser först videoklippen på en skild sida i enkäten och klickar sig sedan vidare till följande sida, där de två frågorna med öppna svar finns. Det här upprepas tretton gånger.

Rubrikerna på sidorna är numrerade enligt mallen "Bild 1", "Bild 2" och så vidare. Även videoklippets titel, som informanterna kan se, är konstruerad på samma sätt. Det här innebär att informanterna nu, till skillnad från i det material som är insamlat ansikte mot ansikte, kan följa med hur långt de har kommit i enkäten. Det här är för att maximera antalet svar, risken finns att informanterna går bort från enkäten om de tröttnar mitt i. Att informanterna avbryter i mitten förebyggs i det fysiska experimentet genom att det är mer socialt ansträngande att dra sig ur, och det förebyggs i enkäten genom att informanterna hela tiden vet hur mycket det är kvar och förstår att det inte tar så länge innan de är klara. I båda versionerna vet informanterna att det kommer tretton bilder, men bara om de räknar dem själva vet informanterna i den fysiska versionen hur långt de har kommit, medan de som besvarar webbenkäten ständigt kan hålla koll. Den här skillnaden bör inte orsaka någon större inverkan, men det är en skillnad mellan de två versionerna som i idealfallet skulle undvikas.

Den avslutande färgbenämningssdelen kommer som en överraskning för informanterna i båda versionerna, och i enkätversionen fortsätter här numreringen. Här är bilderna bara bilder, inte videor, och frågorna är placerade på samma sida som bilderna, eftersom informanterna ska kunna begrunda färgerna noggrant och ge genomtänkta svar. På enkätens sista sida fyller informanterna i sitt födelseår, sitt kön (av alternativen *kvinn*a, *man* eller *annat*) och sin hemort samt eventuella tidigare orter.

Ett problem med enkäten är att informanterna ser bilderna på olika skärmar och under okontrollerade förhållanden. Det innebär att nyanserna som de olika informanterna ser kan skilja sig betydligt från varandra, vilket är en brist med webbenkätversionen.

3.5 Informanter

Som tidigare framgår är en del av materialet insamlad muntligt, med informanten och forskaren i samma rum. Dessa informanter är valda enligt specifika kriterier och består uteslutande av personer från Kimitoöns kommun i Åboland, en äldre och en yngre åldersgrupp. De är dessutom indelade enligt kön för att visa på könsskillnader, någonting

som har påvisats finnas i frågan om färgtermer (Uusküla 2007:379). De yngre informanterna är studerande vid kommunens gymnasieskola som fått möjligheten att delta en och en under lektionstid. De äldre informanterna är valda genom ett nätverksurval. Den äldre gruppen är född 1936 till 1965 och består av 41 informanter. Den yngre gruppen är född 2001 till 2003 och består av 38 informanter. Könsfördelningen i grupperna är någorlunda jämn. Den fysiska versionen genomfördes från november 2019 till januari 2020.

Merparten av informanterna är rekryterad genom webbenkäten. Jag har spridit den genom att dela länken på mina personliga profiler på de sociala medierna Facebook och Instagram, samt genom att e-posta gymnasieskolor och universitet. Målet var att sprida enkäten till en variation av olika åldrar, olika kön och olika geografiska hemvister. I webbenkäten angav informanterna födelseår, kön och hemort, men krävdes inte på några specifika egenskaper för att kunna delta. I stället är de spridda så att materialet åtminstone i viss utsträckning kan analyseras med hänsyn till vilken som helst av de tre variablerna. Webbenkäten fick 109 svar från juli till december 2021. Av dessa var 62 från Finland (utan Åland), 24 från Sverige och 10 från Åland. Jag har i analysen separerat Åland för att den autonoma skärgården språkligt och kulturellt varken entydigt hör ihop med Sverige eller Svenskfinland. De resterande 13 informanterna nämnde orter i fler än ett av de tre områdena eller i något annat land. Av enkätbesvararna var 83 kvinnor, 23 var män och 3 angav alternativet ”annat” som kön.

4 Metod

Jag presenterar först experimentets resultat i form av tabeller. I tabellerna har jag räknat andelen gånger som ett visst färgord nämns för en viss färg, ordnade enligt informanternas kön och födelseårtionde. Jag har gjort skilda tabeller för minnesdelen och färgbenämningssdelen av experimentet. I första hand analyserar jag svaren från Finland utan Åland. Svaren från Sverige och Åland, som är betydligt färre till antalet, används därför endast som en jämförelse och behandlas under skilda rubriker. De tretton informanter som angett orter i fler än ett av de tre områdena, eller i ett av dem och dessutom något ytterligare land, är utelämnade ur den här analysen på grund av sitt låga antal per landkombination, vilket gör att det inte går att göra några generaliseringar på basen av dem.

Jag har slagit ihop en del kategorier för att motverka det låga antalet informanter. För de finländska informanterna har jag skapat gemensamma kategorier för informanter födda på 1930- och 1940-talen, 1960- och 1970-talen respektive 1980- och 1990-talen. För de svenska informanterna har jag slagit ihop 1940-, 1950- och 1960-talen, 1970- och 1980-talen respektive 1990- och 2000-talen. I den äldsta och den yngsta svenska gruppen har jag dessutom inte delat in svaren enligt kön, utan könsindelningen mellan kvinnor och män finns i det materialet enbart i den mittersta åldersgruppen. En informant i den kategorin angav ”annat” som sitt kön och ingår därför inte i tabellerna. I det åländska materialet använder jag bara en ålderskategori, 1960- till 1980-talen. Däremot använder jag där en könsindelning, så det går åtminstone att göra ett slags jämförelse mellan olika ålänningar. En ålänning är född 1949 och ingår inte i tabellerna eftersom hen är så långt från de andra i ålder.

Siffrorna anges i procent av antalet godkända svar. Svar som jag antar syftar på fel figur eller som inte innehåller färgord, eller substantiv som beskriver färgen, är alltså inte alls inkluderade i det totala antalet svar. Därmed varierar det totala antalet svar, det vill säga utgångspunkten för vad som utgör hundra procent, för de olika färgerna. Det går inte att vara säker på vilka svar som syftar på rätt och fel figur, men jag gör en bedömning utgående från informantens övriga svar, från vilka andra färger som förekommer på bilden och från huruvida svaret ligger i närheten av den sökta färgen på färgspektret. För de muntliga svaren låter jag också kroppsspråk, intonation, ordval och positionsangivningar påverka bedömningen av svar som rätt eller fel.

Eftersom varje färg förekommer flera gånger i experimentet kan flera av förekomsterna komma från samma informant. Eftersom många svar innehåller fler än ett färgord kan summan av procenttalen för figurer av en viss färg vara över hundra.

Jag beaktar inte modifikationer med till exempel prefixen *ljus-* eller *mörk-*, utan jag räknar sådana svar som förekomster av färgordet som modifieras. Undantag är *ljusröd*, *gammelrosa* och *brandgul*, som jag här betraktar som lexikaliserade och som därför utgör sina egna färgtermer, inte förekomster av *röd*, *rosa* eller *gul*. Vanliga substantiv som ingår i svaren har jag här beaktat likadant som färgorden, och dem listar jag sist i tabellerna.

I det första avsnittet räknar jag alla förekomster av ett visst färgord, också när det är del av sammansättningar eller på annat sätt förekommer tillsammans med andra färgord. Endast de undantag som nämns ovan gäller.

I det andra avsnittet av analysen inom varje geografiskt område räknar jag andelen exakta förekomster av ett visst ord, det vill säga hur många gånger *enbart* det ordet utgör en informants svar (det antecknade svaret när det gäller informanterna som gett sina svar muntligt). Svar som innehåller fler än ett färgord räknas inte i det avsnittet. Därför kan summan av procenttalen vara betydligt lägre än hundra. Jag använder den här metoden för att användning av enbart ett färgord bör tyda på en mer standardiserad färgterm, vare sig det är en från stadium VI eller stadium VII. Användning av fler än ett färgord skulle å sin sida tyda på tvekan och kanske en övergång mellan stadier. Samtidigt försäkras detta sätt att räkna att informanterna faktiskt har ansett att ordet i fråga varit någotsånär beskrivande för färgen, att de inte bara använt det som ett av många färgord i en kombination. Jag har också utelämnat svar som utöver ett färgord, eller ett substantiv som används som färgbeskrivning, innehåller specifikationer som inte fungerar som färgord i sig.

Efter de kvantifierade tabellerna gör jag för varje geografiskt område en analys där jag tittar närmare på de individuella svaren och hur de förändras genom experimentet, eftersom experimentet är designat för att åstadkomma en sådan effekt. Det ger ett annat perspektiv på karaktären hos de olika färgtermerna för informanterna. Slutligen kommer ett avsnitt där jag jämför resultaten från Finland med dem från Sverige och Åland.

5 Resultat och analys

I det föreliggande kapitlet förevisar jag resultaten av min studie och diskuterar dem. Svaren kvantifieras i form av tabeller som visar den relativa förekomsten av olika färgord i olika demografiska grupper. Kapitlet är i huvudsak indelat i studiens huvudfokus, Finland, och jämförelseområdena Sverige och Åland. Varje geografiskt avsnitt är i sin tur indelat i två avsnitt med olika sätt att räkna svaren.

5.1 Finland

I den inledande delen av analysen studerar jag resultaten från studiens huvudfokus, informanterna som angett hemvister enbart i Finland. Först kommer ett avsnitt där jag räknar alla förekomster av färgord, indelade i tabeller för de olika eftersökta färgnyanserna, sedan ett avsnitt där jag räknar enbart de gånger då informanterna har använt exakt ett färgord för en figur.

5.1.1 Alla förekomster

I detta avsnitt kvantifierar jag alla förekomster av färgord som andel av det totala antalet godkända svar i respektive demografisk grupp. Procenttalen visar alltså hur stor andel av svaren som innehåller ordet i fråga. Det utesluter inte att de ibland eller alltid förekommer i kombination med andra termer. Ett svar som jag ursprungligen antecknat som *gul/orange* räknas här alltså som en förekomst av *gul* och en förekomst av *orange*.

I nedanstående två tabeller återger jag förekomsten av vissa färgord för den orangea färgen, indelade enligt experimentets minnesdel och färgbenämningsdel. Indelningen har gjorts för att frågan som ställs till informanterna är olika i de två delmomenten och därför kan ge upphov till helt olika svar. Den effekt som inte får möjlighet att synas i dessa tabeller är den variation i färgbenämning som kan uppstå på grund av den planerade ordningen i vilken färgerna introduceras (avsnitt 3.3). Detta analyserar jag i stället senare i avhandlingen.

Tabell 2 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
orange	66,7	56,4	66,7	82,3	91,7	92,9	100,0	100,0	100,0	100,0
gul	15,4	33,3	27,8	6,3	8,3	2,4				
brun	23,1	12,8	5,6	13,9		3,9				
röd	2,6	2,6	5,6			1,6				
beige		7,7								1,1
senap	2,6									
apelsin	2,6									
terrakotta		2,6								

Tabell 3 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
orange	50,0	60,0	80,0	82,4	100,0	92,3	100,0	100,0	100,0	100,0
gul	33,3	20,0	20,0	11,8		3,8				
brun	8,3	20,0	20,0	17,6		3,8			4,2	
beige		10,0							4,2	
grå	8,3									
senap		10,0								
terrakotta	16,7			5,9						
tegel	8,3									
sand		10,0								
ockra				5,9						

I jämförelse av förekomsten av olika färgtermer för den orangea färgen bland finländska informanter syns att alla svar från informanter födda 1980 eller senare innehåller ordet *orange*. Bara enstaka svar från dessa informanter innehåller även andra färgtermer; dessa är *brun* och *beige*. I äldre generationer avtar förekomsten av *orange* markant, som lägst är frekvensen 50 procent bland män födda på 1930- och 1940-talen i färgbenämningsdelen. *Orange* är ändå i varje grupp den mest frekventa enskilda termen för denna färgnyans.

Det förekommer att både män och kvinnor i de olika åldersgrupperna har högre förekomst av *orange* och av *gul*. I den äldsta gruppen har männen 10,3 procentenheter mer *orange* än kvinnorna i minnesdelen, men i färgbenämningssdelen däremot 10,0 procentenheter mindre *orange* än kvinnorna. Det går alltså inte i det här materialet att identifiera en generell skillnad mellan könen.

De termer som mest konkurrerar med *orange* är *gul* och *brun*, men framför allt i de äldre grupperna finns också en större variation av ord, som substantiven *senap*, *apelsin*, *terrakotta*, *tegel*, *sand* och *ockra*. *Gul* förekommer inte alls hos informanter födda från och med 1980, men i äldre grupper har den termen relativt hög förekomst, som mest 33,3 procent i två av grupperna. *Röd* är sällsyntare, men förekommer hos vissa äldre, inte alls i de yngre kategorierna. De här resultaten följer alltså helt hypotesen: äldre personer har mindre konsensus och flera termer, medan yngre mer konsekvent använder *orange*. Hos de äldre konkurrerar termen till stor del med den mycket grundläggande termen *gul*, samt till viss del *röd*, termer som är helt frånvarande hos de yngre. Samtidigt ska det noteras att termen *orange* är relativt etablerad i alla grupper, även bland de äldre.

Vi övergår nu till den andra färgen i studiens fokus, nämligen lila. Här nedan, i tabell 4 och 5, behandlar jag den lila färgen i likadana tabeller som de för orange ovan.

Tabell 4 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
lila	11,5	70,0		68,0	75,0	94,0	60,0	100,0	58,5	82,1
blå	76,9	30,0	85,7	36,0	18,8	2,4			42,7	28,4
violett	15,4			2,0	6,3	2,4	40,0			
gredelin		3,3							1,2	
röd			14,3	4,0		1,2				
rosa									2,4	

Tabell 5 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
lila	25,0	90,0	40,0	70,6	75,0	100,0	60,0	100,0	87,5	95,0
blå	83,3	30,0	80,0	35,3					25,0	10,0
violett	8,3						40,0		4,2	
gredelin		10,0	20,0						4,2	
turkos					25,0					
syren									4,2	

För färgen lila är ålderskillnaderna svårare att peka ut än för orange. Vi ser rentav att den yngsta gruppen, både kvinnor och män, har en viss förekomst av termen *blå*, som helt saknas hos alla födda 1960 till 1999 och som enligt hypotesen baserad på Berlin och Kays teori borde vara kännetecknande för äldre personer. Att döma av diskussioner i samband med det fysiska genomförandet av experimentet verkar det som om förekomsten av termen *blå* hos de yngsta informanterna beror på att informanterna bedömer nyansen som blå och inte på att de skulle sakna ett begrepp för lila. Det här förklarar dock inte varför grupperna födda från 1960- till 1990-talet inte alls använder termen *blå*.

Könsskillnaderna är däremot tydligare för färgen lila. Kvinnorna har i alla åldersgrupper en betydligt högre förekomst av ordet *lila* och lägre förekomst av *blå* än männen, undantaget de fall där förekomsten av *blå* är noll för båda könen. I de två äldsta grupperna ser vi att männens förekomst av *lila* sjunker under 50 procent, och på ett ställe saknas helt, medan en klar majoritet av kvinnornas svar i alla grupper innehåller ordet. I de två äldsta grupperna är det också en klar majoritet av männens svar som innehåller *blå*, medan motsvarande siffra för kvinnorna är drygt 30 procent. I frågan om lila versus blå hos de finlandssvenska informanterna är det alltså framför allt kvinnorna som svarar som yngre personer skulle väntas svara, medan männen liknar äldre personer.

Termerna *violett* och *gredelin*, i stort sett synonyma med *lila*, har endast sporadiska förekomster. Det råder alltså inga tvivel om att termen som i Svenskfinland etablerats eller håller på att etableras för Berlin och Kays *purple* är *lila*. Så spridda svar som *röd*, *rosa* och *turkos* antyder att färgterminologins sjunde stadium inte är helt rotat i språkområdet.

Låt oss så förflytta oss till den rosa delen av färgspektret, vars resultat förevisas i tabell 6 och 7 nedan.

Tabell 6 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
rosa		26,7	12,5	40,7		63,4		55,4	68,9	82,9
röd	95,5	50,0	75,0	28,8	64,7	5,4	12,5		1,4	
pink				10,2	23,5	26,9	56,3	33,9	20,3	18,6
ljusröd	22,7			1,7		1,1	18,8	7,1	8,1	
orange	9,1		12,5	6,8						
magenta				5,1						
gammelrosa				1,7						
anilin		3,3		1,7						
lila		26,7		6,8	5,9	1,1	12,5		8,1	
cerise				3,4		2,2		5,4		
violett	4,5				11,8					
gredelin			12,5							
purpur			12,5							
purple			12,5							
lime									1,4	

Tabell 7 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
rosa	8,3	50,0		52,9		65,4		40,0	75,0	85,0
röd	58,3	30,0	60,0	17,6	40,0		20,0			
pink		20,0		17,6	20,0	30,8	80,0	53,3	20,8	25,0
ljusröd	16,7			5,9			40,0	6,7	8,3	
magenta				5,9						
gammelrosa		10,0		5,9						
anilin		20,0		5,9						
lila	16,7	30,0	40,0	11,8	80,0				4,2	
cerise		10,0		5,9		11,5		6,7		
violett	16,7									
purpur			20,0							
lingon	8,3			5,9						
flickleksak	8,3									

För den rosa färgen syns igen en tydlig åldersskillnad. I minnesdelen är det först i gruppen kvinnor födda på 1960- och 1970-talen som termen *rosa* används av majoriteten. Generellt ökar förekomsten för båda könen i båda delarna av experimentet för varje åldersgrupp, med enstaka undantag.

Könsskillnaden är här mycket tydlig. Med endast enstaka undantag förekommer ordet *rosa* inte alls hos män födda före år 2000, för att sedan klättra till 68,9 respektive 75,0 procent i den yngsta gruppen i de två delarna av experimentet. Kvinnor använder i sin tur alltid ordet *rosa* i en icke försumbar mängd och alltid betydligt mer än män i samma ålder. En av de äldsta männen markerar i sitt svar, *flickleksaksfärg*, att han förknippar färgen med det kvinnliga könet.

Den term som mest tilltar när *rosa* är lågfrekvent är *röd*, helt enligt förväntningarna. Hos de äldsta männen i minnesdelen förekommer *röd* i så mycket som 95,0 procent av svaren. I gruppen född på 1980- och 1990-talen är *pink* plötsligt dominerande, och dess frekvens färgar också av sig på de angränsande åldersgrupperna. Det ser ut att ha varit ett kortvarigt trendord. I färgbenämningsdelen innehåller majoriteten av svar från män födda på 1960- och 1970-talen ordet *lila*. Antalet olika ord som totalt förekommer är stort, och

inkluderar nyansord som *anilin*, *cerise* och *gammelrosa* såväl som synonymer till *lila*: *violett*, *gredelin* och *purpur*.

Slutligen, som den sista delen av detta avsnitt, tittar vi på hur de finländska informanterna har svarat för den ljusröda färgen i tabell 8 och 9.

Tabell 8 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
ljusröd	10,0	8,3		11,6		6,8	53,8	20,5	14,1	3,6
röd	10,0	8,3	14,3	11,6						
rosa	5,0	45,8	71,4	65,1	21,4	80,8	30,8	75,0	39,1	76,4
beige	25,0	8,3		7,0	21,4	6,8		20,5	42,2	20,0
gul	5,0									
brun	15,0	4,2		4,7					1,6	
grå	15,0									
orange	15,0	4,2	14,3	2,3						
pink	5,0				35,7		15,4	2,3	1,6	5,5
lila		8,3							1,6	
gammelrosa		8,3				1,4				
gredelin			14,3							
hudfärg					21,4	2,7			6,3	
vispgröt		4,2								
lingongröt	5,0									
lingon				2,3						
gris				4,7						

Tabell 9 Andelen finländska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
ljusröd	16,7	10,0	40,0	17,6		7,7	60,0	20,0	13,0	10,0
röd	16,7			5,9						
rosa	16,7	60,0	60,0	64,7	20,0	84,6	40,0	73,3	47,8	75,0
beige	25,0	20,0		17,6	20,0	11,5		20,0	56,5	20,0
gul	8,3									
brun	16,7	10,0	20,0	5,9						
grå	16,7	20,0								
orange	8,3		20,0							
pink	8,3				40,0					5,0
gammelrosa		10,0				3,8				
hudfärg				5,9	20,0	7,7			8,7	
lingongröt	8,3									
lingon				5,9						
gris	8,3									
puder		10,0								

Den åldersmässiga utvecklingen är svåröverskådlig för den ljusröda färgen. Det finns vissa variationer, till exempel använder män födda på 1980- till 1990-talet ofta ordet *ljusröd*, som är rätt ovanligt på annat håll, men det går inte att göra generaliseringar om den åldersmässiga utvecklingen, utan liknande siffror förekommer i stort sett från den äldsta till den yngsta gruppen för respektive kön.

I en könsbaserad analys ser vi att termen *rosa* nu är betydligt vanligare hos män födda före 2000 än för den rosa färgen. Det skulle kunna innebära att de anser att denna nyans är ett bättre exempel på *rosa* än den nyans jag här kallar rosa. Majoriteten av kvinnorna använder dock termen *rosa* även här, trots att de gjorde det också för den rosa färgen.

Rosa är det mest framträdande ordet för den ljusröda figuren, men för informanterna födda på 2000-talet får det ge lite vika för *beige*, som till och med ingår i majoriteten av de yngsta mäns svar i färgbenämningsdelen. Också i de andra grupperna vinner *beige* lite mark. Det skulle kunna antyda att *beige* är en framträdande färgterm, samtidigt som det är svårt att gå vidare in på den frågan, eftersom ingen av färgnyanserna i experimentet ligger särskilt nära en typisk beige. *Pink* är stort framför allt hos män födda på 1960- och

1970-talen. Det är intressant att notera att termen *pink* har en begränsad spridning både när det gäller de rosa figurerna och de ljusröda, men att det för de förstnämnda gäller personer födda 1980 till 1999 och för de sistnämnda personer födda 1960 till 1979. Termen som tidigare gav intryck av att vara en trend verkar alltså dessutom ha glidit i betydelse under några tiotals år. Spridningen av termer är också mycket stor, de använda termernas fokusnyanser är vitt spridda längs färgspektret. Både *gul*, *brun*, *grå*, *orange* och *pink* förekommer. Informanterna tar även till ett urval av olika föremål för att beskriva färgen, såsom *hud*, *lingongröt*, *gris* och *puder*. Det kan visa att det är svårare för dem att beskriva denna nyans än de som tidigare behandlats, och det skulle kunna motiveras med att nyansvalet är ganska specifikt och inte gjort för att motsvara en viss grundläggande färgterm.

5.1.2 Exakta förekomster

I detta avsnitt räknar jag bara de svar som består av exakt en färgterm eftersom jag antar att det kan visa vilka termers användning som informanterna är mer säkra på. Alla svar som innehåller fler än en färgterm eller modifieringar som *ljus-* och *mörk-* räknas alltså i det här avsnittet som noll. Inledningsvis tittar vi på hur de finländska informanterna har svarat för de orangea figurerna. I tabellerna 10 och 11 redovisas dessa svar.

Tabell 10 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
orange	59,0	51,3	61,1	79,7	91,7	92,1	100,0	100,0	100,0	98,9
gul	7,7	25,6	27,8	2,5	8,3	2,4				
brun	7,7	5,1		12,7		3,9				
röd			5,6			0,8				
beige		5,1								

Tabell 11 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
orange	25,0	60,0	60,0	76,5	100,0	88,5	100,0	100,0	87,5	100,0
gul			20,0			3,8				
brun	8,3					3,8				
beige		10,0								

När man räknar förekomsten av svar som enbart består av ordet *orange* syns i stort sett samma mönster som i övrigt: standardiseringen är lägre i de äldre grupperna. I den äldsta gruppen och färgbenämningsdelen är förekomsten av bara *orange* hos män så låg som 25,0 procent, den enda siffran för *orange* som är lägre än 50 procent. Ändå är samma siffra i minnesdelen högre än för kvinnorna.

Siffrorna för övriga ord än *orange* är på många ställen betydligt lägre än när man räknar alla förekomster av orden. Det innebär att få informanter har ansett att dessa ord ensamma beskriver färgen och tyder på en begynnande utveckling från stadium VI även hos de informanter som inte använder ordet *orange*. Undantag finns: kvinnorna i den äldsta gruppen och männen födda på 1950-talet använder relativt ofta enbart ordet *gul*, och sorterar därmed denna orangea nyans helt inom den grundläggande färgtermen *gul*. Förekomster av svar som är enbart *gul* finns hos båda könen ända fram till gruppen född på 1960- och 1970-talen.

Vi går vidare till tabell 12 och 13, som visar vilka exakta svar som finländarna har använt för de lila figurerna.

Tabell 12 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
lila	7,7	63,3		60,0	75,0	94,0	60,0	100,0	53,7	74,6
blå	65,4	26,7	85,7	28,0	18,8	2,4			24,4	17,9
violett	15,4				6,3	2,4	40,0			
gredelin		3,3								
röd			14,3	4,0		1,2				
rosa									1,2	

Tabell 13 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
lila	8,3	50,0	20,0	64,7	75,0	100,0	60,0	100,0	70,8	90,0
blå	41,7	10,0	40,0	29,4						5,0
violett	8,3						40,0		4,2	
turkos					25,0					

När man jämför dessa tabeller med motsvarande för alla förekomster av de olika färgtermerna, ser man att det framför allt är i de äldre grupperna som siffrorna avtar. Detta visar att de äldre använder termerna i fråga i kombination med andra termer när de använder dem. Bruket av termen *lila* är således mer osäkert i de äldre grupperna, vilket tyder på att standardiseringen är lägre.

Samtidigt är även siffrorna för termen *blå* dramatiskt lägre när man räknar exakta svar. I färgbenämningsdelen använder män i de två äldsta grupperna *blå* ensamt bara hälften så ofta som de totalt använder termen. Bruket av *blå* som överhängande term för den lila färgen är alltså inte heller stabilt.

Förekomsten av de lågfrekventa termerna *violett*, *gredelin*, *röd*, *rosa* och den mycket avvikande *turkos* är intressant nog nästan oförändrad. De informanter som använt dessa termer är alltså ganska säkra på sina val.

I tabellerna 14 och 15 visar jag hur de finländska informanterna svarat för den rosa färgen när de bara använt ett enda färgord.

Tabell 14 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
rosa		20,0		33,9		57,0		53,6	56,8	71,4
röd	77,3	46,7	62,5	20,3	58,8	5,4	6,3		1,4	
pink				6,8	23,5	26,9	56,3	33,9	16,2	17,1
ljusröd	9,1			1,7		1,1	18,8	7,1	6,8	
orange	9,1		12,5	5,1						
magenta				5,1						
lila		16,7		5,1		1,1	12,5		5,4	
cerise				1,7		2,2		5,4		
violett					11,8					

Tabell 15 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
rosa		10,0		35,3		53,8		33,3	62,5	70,0
röd	33,3	10,0	40,0	5,9	20,0					
pink		10,0		11,8	20,0	30,8	60,0	46,7	16,7	15,0
ljusröd	8,3			5,9				6,7	4,2	
gammelrosa				5,9						
lila	8,3	10,0	20,0	5,9	60,0					
cerise						11,5		6,7		
violett	8,3									
purpur			20,0							

I de här tabellerna syns ett visst bortfall i alla åldersgrupper jämfört med när man räknar alla förekomster av ett ord. Den rosa färgen verkar alltså kräva flera modifierare oberoende av informanternas ålder. Det kan förklaras genom det inte helt okontroversiella nyansvalet, och framför allt genom förekomsten av en annan rosa nyans i experimentet. Samma skillnad, där yngre och kvinnor använder betydligt mer *rosa* och mindre *röd* än äldre och män, är tydlig. Informanterna använder ganska ofta även övriga färgtermer på egen hand, vilket visar på en vacklande uppfattning om det rosa området.

Till slut visar jag de exakta svaren för de ljusröda figurerna. De åskådliggörs i tabellerna 16 och 17.

Tabell 16 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
ljusröd	10,0	4,2		11,6		5,5	46,2	13,6	10,9	3,6
röd		4,2	14,3	2,3						
rosa	5,0	33,3	57,1	51,2	21,4	65,8	30,8	70,5	25,0	34,5
beige	15,0	8,3		4,7	21,4	4,1		13,6	32,8	14,5
gul	5,0									
brun	15,0	4,2		4,7						
grå	5,0									
orange		4,2		2,3						
pink	5,0				35,7		15,4	2,3		
gammelrosa		8,3				1,4				
gredelin			14,3							
hudfärg					21,4				3,1	

Tabell 17 Andelen finländska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1930–1940-t.		1950-t.		1960–1970-t.		1980–1990-t.		2000-t.	
	män (N=12)	kvinnor (N=10)	män (N=5)	kvinnor (N=17)	män (N=5)	kvinnor (N=27)	män (N=5)	kvinnor (N=15)	män (N=24)	kvinnor (N=20)
ljusröd	8,3	10,0	20,0	5,9		7,7	40,0	13,3	4,3	10,0
rosa	8,3	50,0	40,0	41,2	20,0	42,3	40,0	46,7	4,3	10,0
beige	16,7	20,0		5,9	20,0	11,5		6,7	39,1	10,0
brun	8,3									
grå	8,3									
pink					40,0					
gammelrosa						3,8				
hudfärg					20,0	7,7				

Också dessa siffror är lägre, ibland mycket lägre än när man räknar alla förekomster av färgtermer. Till exempel ser vi att de yngsta kvinnorna, vars svar i färgbenämningsdelen innehåller ordet *rosa* till 75 procent, bara använder *rosa* som exakt svar 10 procent av

gångerna. Ordkombinationer används alltså i stor utsträckning för ljusröda figurer. Mönstret förblir ändå detsamma. Relativt få informantgrupper, framför allt i färgbennämningssdelen, har någon term som utgör över 50 procent av svaren. Det här är helt väntat, bland annat eftersom denna färg är den andra färgen inom det rosa spektret som introduceras i experimentet, vilket gör det mer sannolikt att denna färg specificeras noggrant än att den rosa färgen gör det.

5.1.3 Individuella svar

Eftersom experimentet är designat för att gradvis ta fram olika benämningar hos de individuella informanterna är det motiverat att även analysera svaren på individnivå. Det stora materialet gör att en heltäckande detaljerad analys av alla aspekter inte är möjlig, men jag gör här några iakttagelser gällande de individuella svarsmonstren hos de finländska informanterna.

Det väntade mönstret för orange var att typiska äldre informanter skulle kalla färgen *gul* tills den gula färgen introduceras, och därefter övergå till *orange* i fortsättningen av experimentet. Exakt ett sådant mönster syns knappt alls. Bara en man född 1955 och en man född 1974 följer exakt det mönstret. En kvinna född 1947 svarar genomgående *gul* i början och övergår till *beige* när den gula färgen introduceras.

De flesta informanterna använder samma ord genomgående för alla förekomster av färgen, oftast är detta *orange* men ibland *brun*. Hos vissa informanter förekommer enstaka tillfälliga avvikelser såsom *brun/orange*. Dessa kan förekomma när som helst i experimentet. Den enstaka mer specificerade termen hos en individ tenderar alltså varken att förekomma först eller sist oftare än någon annanstans i experimentet. Det händer också att en informant plötsligt svarar *gul* eller *röd* för en viss orange figur någonstans i mitten av experimentet.

Färgbennämningssdelen, där informanterna specifikt tillfrågas om färgen på figurerna, ger givetvis mer detaljerade svar än minnesdelen. Till exempel svarar en man född 1949 *brun/orange/terrakotta/tegel* på den orangea figuren i färgbennämningssdelen. Han har tidigare använt *orange* och en gång *brunorange* för orangea figurer.

Den äldsta informanten i hela studien, en kvinna född 1936, kan illustrera hur inkonsekventa informanternas svar kan vara. Hennes fyra svar för orangea figurer (felsvar uteslutna) är i ordning *gul*, *brun*, *röd eller gul* och *inte gul, nån sorts brun*. Det ska ändå lyftas fram att framför allt de yngre informanterna nästan helt genomgående använder ordet *orange* även på individnivå.

Svaren för lila figurer är något mer vacklande inom individernas svar, framför allt mellan termerna *lila* och *blå*. Blåa figurer introduceras så tidigt som den andra bilden, och det syns ett mönster där ett flertal informanter, både äldre och yngre, svarar *blå* på den första bildens lila figur men sedan genast går över till *lila*. Det här är det väntade mönstret framför allt för äldre informanter. Det finns också en informant som fungerar tvärtom: en man född 2002 svarar *lila* på den första lila figuren men övergår sedan till *blå*. En del informanter har samma svar för alla lila figurer i minnesdelen och byter sedan ord i färgbenämningssdelen, andra byter någonstans i mitten av experimentet. En man född 2002 svarar *lila* för den första lila figuren och *mörkblå* för de följande, medan en annan man född samma år svarar *blå* för den första och *ljusblå* för de följande. Vissa svar är mindre strukturerade. Många, framför allt i de mittersta åldersgrupperna, är helt konsekventa med sina svar för de lila figurerna. Då är svaren oftast *lila*, men det finns enstaka informanter som är helt konsekventa med *violet* respektive *blå*.

Svaren för färgerna rosa och ljusröd är mer oregelbundna än de för orange och lila. Ofta är informanterna ganska konsekventa inom de båda färgnyanserna och ändrar inte ordet för rosa efter att ljusrött introduceras. På den sista bilden, där rosa och ljusrött för första gången finns på samma bild och båda efterfrågas, samt i färgbenämningssdelen, kan benämningen av de två färgerna bli mer specifik. Det finns ett flertal informanter som ganska genomgående använder samma ord för både rosa och ljusrött i början av experimentet. Ofta är detta ord *rosa*, men för vissa informanter är det *ljusröd* eller *pink*.

Orden för rosa och ljusrött varierar som tidigare konstaterat mellan informanterna och därför finns det inte heller något typiskt par av termer för de två. Däremot finns det ord som är typiska för respektive nyans. Rosa benämns oftare med *rosa*, *pink*, *röd*, *lila*, *cerise* och *anilin* än ljusrött. *Mörkrosa* förekommer också, men inte före minnesdelens sista bild, när det blir väldigt relevant att skilja åt de rosa och ljusröda färgerna. Den ljusröda färgen benämns i sin tur *beige*, *ljusröd*, *ljusrosa* och *hudfärg* oftare än den rosa. *Rosa* är också en vanlig term för den ljusröda nyansen, när det ordet används kallas den rosa nyansen i stället *pink*, *röd* eller *cerise*.

5.2 Sverige

I detta avsnitt analyserar jag svaren från informanterna från Sverige, totalt 24 informanter indelade i 4 kategorier. I det första avsnittet behandlas alla förekomster av färgord, i det andra förekomster av exakt ett färgord.

5.2.1 Alla förekomster

I detta avsnitt räknar jag hur många gånger olika färgtermer förekommer för de olika färgnyanserna som andel av det totala antalet godkända svar. Inledningsvis behandlar jag svaren för den orangea färgen i tabellerna 18 och 19 här nedan.

Tabell 18 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
orange	100,0	75,0	100,0	100,0
brandgul		25,0		

Tabell 19 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
orange	100,0	75,0	100,0	100,0
brandgul		25,0		

Svaren för orangea figurer hos de svenska informanterna är helt begränsade till *orange* i tre grupper, medan en av männen födda 1970 till 1989 genomgående använder *brandgul*. De andra tre informanterna i samma kategori använder bara *orange*. Mönstret är detsamma i både minnesdelen och färgbenämningsdelen. De enhetliga svaren gör att det inte går att analysera några ålderskillnader, både de äldsta och de yngsta använder enbart *orange*. Den enstaka avvikelser finns i den mittersta åldersgruppen. Att döma av det här småskaliga materialet skulle det inte finnas en pågående förändring i Sverigesvenskans benämning och varseblivning av *orange*.

Det är bara i den mittersta åldersgruppen som jag har delat in informanterna enligt kön, och därför är det bara där man kan analysera könsskillnader. Då är det intressant att den avvikelser som finns, där den nyare termen *orange* saknas till förmån för en term som innehåller den äldre grundläggande färgtermen *gul*, finns hos männen och inte kvinnorna. Det här följer hypotesen om att kvinnor tenderar att ha fler grundläggande färgtermer än

män. Avvikelsen gäller dock som nämnt bara en individ och kan därför inte användas generaliserande.

Termerna bland de svenska informanterna är som sagt enbart *orange*, med undantag för en informants konsekventa användning av *brandgul*. Det är den enda förekomsten av den termen i hela studien. Det är intressant att den termen, som är en föregångare till *orange* vilken innehåller en tidigare etablerad grundläggande färgterm, förekommer så sällan. Den hade kunnat vara en logisk term för orange hos de personer som ännu inte etablerat ordet *orange*.

Vi förflyttar oss till den lila färgen. De svenska informanternas svar gällande den syns här i tabellerna 20 och 21.

Tabell 20 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
lila	90,0	92,9	97,1	100,0
blå		7,1		
röd			2,9	
rosa	10,0			

Tabell 21 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
lila	100,0	100,0	100,0	100,0

De svenska informanterna använder i mycket stor utsträckning termen *lila* när de benämner den lila färgen. Det ser ut att finnas en utveckling där äldre informanter i minnesdelen använder *lila* minst, den mittersta åldersgruppen mer och den yngsta till hundra procent. Det ska dock minnas att skillnaderna i siffrorna är mycket små för en sådan generalisering, och att avvikelserna är enstaka: i den äldsta gruppen är det bara två svar som inte är *lila*, och i de två mittersta är det ett vardera.

På samma sätt som för åldersjämförelsen syns en mycket liten skillnad mellan könen, vilken följer hypotesen. Den är dock som nämntes orsakad av det totala antalet

informanter i grupperna. I experimentets färgbenämningsdel använder alla svenska informanter enbart ordet *lila* för de lila figurerna. Samstämmigheten mellan informanterna är stor, precis som för orange.

I tabellerna 22 och 23 beskådar vi hur informanterna från Sverige benämner de rosa figurerna.

Tabell 22 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	54,5	81,3	91,7	100,0
röd	13,6			
lila		12,5		
cerise	27,3	6,3	5,6	
purpur	4,5			

Tabell 23 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	66,7	75,0	90,0	100,0
cerise	66,7	25,0	30,0	

Rosa är mindre frekvent för den rosa färgen ju äldre de svenska informanterna är. *Cerise* är i stället mer frekvent i de äldre grupperna, termen förekommer rentav i majoriteten av svaren i den äldsta gruppen i färgbenämningsdelen. Samtidigt förekommer termen *rosa* i majoriteten av svaren i alla grupper och i experimentets båda delar. Den yngsta gruppen använder enbart termen *rosa* i alla delar av experimentet.

Ålder är den huvudsakliga faktor som avgör hur ofta svenskarna i denna studie använder *rosa*, men könet avgör också. Som väntat använder män födda 1970 till 1989 mindre *rosa* än motsvarande kvinnor både i minnesdelen och färgbenämningsdelen.

Den främsta utmanaren för termen *rosa* är här *cerise*, som förekommer mer hos äldre än yngre. Termen förekommer i båda delarna av experimentet och i alla grupper, fränsett den yngsta gruppen, som helt begränsar sig till *rosa*. Därtill finns några ytterligare

termer i minnesdelen: den äldsta gruppen har förekomster av *röd* och *purpur*, medan männen i den mittersta gruppen har förekomster av *lila* hos två skilda informanter.

Till slut tittar vi på tabellerna för hur de svenska informanterna har svarat angående den ljusröda färgnyansen.

Tabell 24 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980		1990–2000
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	77,8	91,7	89,3	70,0
skär	22,2		10,7	20,0
beige	5,6	8,3		30,0
gris		25,0		
lax			7,1	

Tabell 25 Andelen svenska svar som innehåller ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	66,7	75,0	90,0	75,0
skär	33,3		10,0	25,0
beige	16,7	25,0		25,0
gris		25,0		
lax			10,0	

För de svenska informanternas svar för den ljusröda färgen syns inga skillnader som tydligt kan kopplas till ålder. *Rosa* är den klart vanligaste termen i alla åldersgrupper.

Inte heller mellan könen i den mittersta åldersgruppen finns någon tydlig skillnad. I minnesdelen använder män något mer *rosa* än kvinnor, medan det i färgbenämningsdelen är kvinnor som använder det 15 procent mer än män. Båda könen använder även andra termer än *rosa*, också om ingen av de enskilda termerna förekommer hos båda könen.

Skär används till relativt stor del i alla grupper utom män födda på 1970- och 1980-talen, medan det ordet inte alls användes för den rosa färgen. Också *beige* är relativt vanligt trots att färgnyansen är ganska långt från beige. Färgen specificeras även av vissa

informanter med djurprefix i form av *grisrosa* eller *laxrosa*. Däremot förekommer varken ordet *röd* eller ordet *ljusröd* över huvud taget hos informanterna från Sverige, alltså finns inga spår av de tidigare grundläggande färgtermer som bör ha omfattat området.

5.2.2 Exakta förekomster

I detta avsnitt behandlar jag de svenska informanternas svar för de undersökta färgnyanserna när svaren utgörs av exakt ett färgord. Inledningsvis kommer tabellerna 26 och 27, som förevisar svaren för de orangea figurerna.

Tabell 26 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
orange	100,0	75,0	100,0	100,0
brandgul		25,0		

Tabell 27 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff8000 "orange" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
orange	100,0	75,0	100,0	100,0
brandgul		25,0		

Siffrorna för exakta förekomster för den orangea färgen i Sverige är exakt desamma som för alla förekomster. Det är alltså ingen informant som har använt ordet *orange* eller *brandgul* med någon ytterligare bestämning, utan de har ansett att orden räcker till som de är.

Vi går vidare till den lila färgnyansen, vars svar framgår av tabellerna 28 och 29.

Tabell 28 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
lila	85,0	92,9	97,1	100,0
blå		7,1		
röd			2,9	
rosa	5,0			

Tabell 29 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #a800ff "lila" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
lila	100,0	100,0	100,0	100,0

Även för de lila figurerna är siffrorna nästan oförändrade i jämförelse med tabellen som visar alla förekomster av färgorden. Bara i den äldsta gruppen i minnesdelen sker en liten nedgång i siffrorna för både *lila* och *rosa*. Det beror på att en informant har kallat samma färg *ljuslila* och *mörkrosa* på två olika bilder, vilket inte räknas med i dessa tabeller. I övrigt framstår informanterna från Sverige som rätt säkra på sitt val av termen *lila*.

I det följande ska vi, som ordningen påbjuder, titta på de svenska informanternas exakta svar för nyansen rosa i tabellerna 30 och 31.

Tabell 30 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960	1970–1980		1990–2000
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	50,0	81,3	83,3	100,0
röd	13,6			
lila		12,5		
cerise	27,3	6,3	5,6	
purpur	4,5			

Tabell 31 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ff00a8 "rosa" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	16,7	75,0	60,0	100,0
cerise	33,3	25,0	10,0	

För den rosa färgen är förändringen större mellan siffrorna för alla förekomster och siffrorna för exakta förekomster. Framför allt i färgbenämningsdelen för den äldsta gruppen och kvinnorna i den mittersta åldersgruppen avtar siffrorna avsevärt för såväl ordet *rosa* som *cerise*, som alltså inte står på egen hand särskilt ofta. För de två övriga grupperna, män födda på 1970- och 1980-talen samt personer födda på 1990- och 2000-talen, är siffrorna dock helt oförändrade och ganska höga. Den intressantaste iakttagelsen här är väl snarast att dessa grupper, liksom även kvinnorna födda på 1970- och 1980-talen, anser att *rosa* är rätt benämning av den rosa färgen även när det finns stor orsak att skilja den från den ljusröda färgen.

Den sista nyansen vi tittar på när det gäller de svenska informanternas exakta svar är ljusröd. Det gör vi i tabellerna 32 och 33 som följer här.

Tabell 32 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets minnesdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	61,1	50,0	46,4	10,0
skär	16,7		10,7	
beige	5,6	8,3		30,0

Tabell 33 Andelen svenska svar som utgörs av exakt ett visst färgord för färgen #ffc1c1 "ljusröd" i experimentets färgbenämningsdel, angiven i procent.

	1940–1960-t.	1970–1980-t.		1990–2000-t.
	alla kön (N=6)	män (N=4)	kvinnor (N=10)	alla kön (N=4)
rosa	16,7		20,0	
skär	16,7		10,0	25,0
beige	16,7	25,0		

Den ljusröda färgen, där ordet *rosa* som vi tidigare såg är mycket vanligt, kallas sällan enbart *rosa*. Siffrorna avtar med minst 50 procent i alla grupper i färgbenämningssdelen. Det är alltså generellt den rosa färgen som behåller benämningen *rosa* när valet står mellan den och den ljusröda. I minnesdelen är det dock även många som kallar den ljusröda färgen exakt *rosa*, och större andel ju äldre informanterna är. Det här har ingen uppenbar förklaring, eftersom alla grupper även använder exakt *rosa* till stor del för de rosa figurerna.

5.3 Åland

I detta avsnitt behandlar jag svaren från de åländska informanterna på samma sätt som med de finländska och svenska ovan. De informanter som enbart angett orter på Åland som nuvarande eller tidigare hemorter är så få att de inte går att jämföra på basen av ålder. Därför har jag kombinerat alla ålänningar födda från 1960- till 1980-talet och gör bara en jämförelse mellan män och kvinnor. Det här innebär att den åländska informant som är född 1949 inte ingår i denna analys.

5.3.1 Alla förekomster

Inledningsvis sammanställer jag tabellen för alla förekomster av färgord hos ålänningarna i studien. De visas i tabell 34, som även separerar minnesdelen från färgbenämningssdelen.

Tabell 34 Andelen åländska svar från personer födda från 1960- till 1980-talet som innehåller ett visst färgord för respektive färgnyans i respektive del av experimentet, angiven i procent.

##ff8000 "orange"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
orange	100,0	100,0	100,0	100,0
##a800ff "lila"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
lila	100,0	92,9	100,0	100,0
violett		7,1		
##ff00a8 "rosa"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
rosa	100,0	94,7	75,0	100,0
violett		5,3		
cyan			25,0	
neon	6,7		25,0	
##ffc1c1 "ljusröd"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
	77,8	100,0	75,0	100,0
	22,2		25,0	

Analysen av de åländska informanternas svar för orange är enkel att göra. Svaren består helt och hållet av termen *orange*. Termen från stadium VII verkar väl etablerad i populationen baserat på detta mycket begränsade material.

Även för de lila figurerna är svaren mycket enhetliga, och den valda termen är *lila*, det vill säga det som framstår som standardordet för den grundläggande färgtermen i fråga på svenska. Bara på ett ställe avviker svaret från *lila*, och då är det i stället synonymen *violett* som används. Det handlar således sannolikt om ordval snarare än färgkategorisering. Avvikelsen finns hos en kvinna, trots att den hade varit mer väntad hos en man.

Vi går vidare till de rosa figurerna. I minnesdelen använder 100 procent av männen ordet *rosa*, en gång med förleden *neon-*, men i färgbenämningssdelen sjunker denna siffra till 75 procent. Då väljer en informant i stället ordet *cyan*, som egentligen betecknar en intensiv ljusblå färg med dragning mot grönt. Vad som motiverat det ordvalet går inte att sluta sig till här. Kvinnorna använder i sin tur *rosa* till 100 procent i färgbenämningssdelen, medan ett av svaren i minnesdelen är *violett* i stället. Generaliseringar går inte att göra här, utöver att *rosa* är den klart populäraste termen för denna färgnyans.

Även för den ljusröda färgen är termen *rosa* vanligast. Den används för alla förekomster av färgen, utom i fallet med en manlig informant, som i stället helt genomgående använder termen *beige* för dessa figurer.

5.3.2 Exakta förekomster

Till sist ska vi studera hur informanterna från Åland har svarat om man bara beaktar de gånger de använt exakt en färgterm. Dessa svar sammanfattas i tabell 35.

Tabell 35 Andelen åländska svar från personer födda från 1960- till 1980-talet som utgörs av exakt ett visst färgord för respektive färgnyans i respektive del av experimentet, angiven i procent.

#ff8000 "orange"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
orange	100,0	100,0	100,0	100,0
#a800ff "lila"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
lila	100,0	92,9	100,0	100,0
violett		7,1		
#ff00a8 "rosa"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
rosa	86,7	78,9	50,0	80,0
violett		5,3		
cyan			25,0	
#ffc1c1 "ljusröd"				
	minnesdelen		färgbenämningdelen	
	män (N=4)	kvinnor (N=5)	män (N=4)	kvinnor (N=5)
rosa	55,6	69,2	50,0	
beige	22,2		25,0	

De åländska informanterna svarar till hundra procent exakt *orange* på alla orangea figurer. Bruket är alltså stabilt i detta begränsade material.

Även siffrorna för lila är exakt desamma som i avsnittet där jag räknade alla förekomster av färgord. Alla förekomster av *lila* är således formulerade exakt så, och förekomsten av *violett* formuleras just så. Ålänningarna i denna studie ger intryck av att vara bekväma med att kalla denna färgnyans *lila*.

Förändringen för de rosa figurerna är något mer betydande. *Rosa* förekommer mer sällan helt ensamt än det förekommer totalt. Ändå är det minst femtio procent av svaren i båda grupperna och båda delarna av experimentet som består av enbart *rosa*.

För ljusröd sker en ganska stor minskning i siffrorna när man jämför andelen förekomster med andelen exakta svar, men det är ändå en stor del av svaren som är enbart *rosa*. Det som är iögonfallande här är att hundra procent av kvinnornas svar i färgbennämningdelen innehåller ordet *rosa*, men noll procent av de svaren är enbart *rosa*. I stället har alla svarat *ljusrosa*, utom en som svarade *rosa/ljusrosa*. Färgen är alltså en form av *rosa*, men inte en typisk sådan för dessa informanter, som i stället till åttio procent kallade den *rosa* färgen *rosa* i färgbennämningdelen.

5.4 Individuella svar från Sverige och Åland

I detta avsnitt studerar jag individuella mönster för informanterna från Sverige och Åland på samma sätt som jag studerade de individuella informanterna från Finland i avsnitt 5.1.3. Jag inkluderar också de få informanter som har angett orter i fler än ett av de tre områdena samt de som angett orter både i Sverige och i något annat land än de som studien fokuserar på. Dessa informanter lämnades helt utanför tabellerna i tidigare avsnitt på grund av sitt låga antal. Alla informanter som studeras i detta avsnitt har alltså nämnt minst en ort antingen i Sverige eller på Åland som hemort eller tidigare ort, medan ingen av informanterna i avsnitt 5.1.3 har gjort det. Det totala antalet informanter som jag analyserar i detta avsnitt är 47.

Nästan alla informanter i den här kategorin begränsar sig helt till ordet *orange* för orangea figurer. Ett undantag utgörs av en svensk man född 1985 som genomgående använder *brandgul*. En kvinna född 1951, från Finland men bosatt i Sverige, svarar *gul* på den andra orangea figuren, i övrigt *orange*. En kvinna född 1980, från Ryssland men bosatt i Sverige, använder *orangebrun* i början av experimentet men övergår snart till bara *orange*. I färgbennämningdelen svarar alla informanter med angiven anknytning till Sverige och/eller Åland *orange*, bortsett från informanten som är konsekvent med *brandgul*.

Även för den lila färgen används standardtermen *lila* nästan uteslutande. Tre informanter har ett annat ord för färgens första förekomst: en man från Sverige född 1985 säger *blå*, en kvinna från Sverige född 1991 säger *röd* och en kvinna från Åland född 1967 säger *violett*. Alla dessa informanter går därefter vidare till *lila* för alla andra lila figurer. En kvinna från Sverige född 1966 har något varierande termer. Hon använder *rosa*, *mörkrosa* och *ljuslila* för olika lila figurer. Både för den första lila figuren och för den i färgbennämningdelen svarar hon dock *lila*.

För färgen rosa är det tydligt att det för många informanter sker ett skifte i benämningen i samband med minnesdelens sista bild, där rosa och ljusrött för första gången syns på samma bild. Samma eller en liknande benämning hänger sedan med till färgbenämningssdelen för den rosa figuren. Ibland kan denna färg också benämnas olika än på minnesdelens sista bild, men ändå mer specificerat än i början av minnesdelen, medan andra informanter går tillbaka till den första termen i minnesdelen. I flera fall skiftar benämningen från *rosa* till *cerise* för experimentets två sista bilder med rosa. En kvinna född 1999, från Finland men bosatt i Sverige, byter från *ljusröd* till *pink* enligt samma mönster, medan en man från Sverige och en kvinna från Åland, båda födda på 1940-talet, byter från *röd* till *cerise*. Tre informanter från Sverige kallar den första rosa figuren *lila* och övergår sedan till att konsekvent använda *rosa*. Många använder helt genomgående *rosa*, två kvinnor använder genomgående *cerise* och en man född 1968 med flera nämnda orter i både Finland och Sverige använder genomgående *pink*.

Den rosa figuren kallas ibland *rosa* genomgående, medan många byter till *ljusrosa* på minnesdelens sista bild och sedan använder den termen också i färgbenämningssdelen. Andra byter från *rosa* till *beige* på samma sätt. Det finns informanter som vardera konsekvent använder *beige*, *ljusrosa*, *grisrosa* respektive *skär* för ljusröda figurer. Kvinnan född 1999, från Finland men bosatt i Sverige, använder genomgående *ljusröd*, och mannen född 1968 med orter i både Finland och Sverige använder *ljusröd* för de två sista förekomsterna. Det är de enda förekomsterna av *ljusröd* i det här avsnittets material, och man kan notera att båda informanterna har anknytning till Finland. *Pink* förekommer här några gånger både för rosa och ljusrött, också bara hos informanter som nämner orter i Finland.

5.5 Jämförelse

De finländska informanternas svar för de orangea figurerna är något vacklande, framför allt i de äldre grupperna. De yngre grupperna använder ganska likformigt ordet *orange*. Hos de svenska och åländska informanterna är bruket mycket mer stabilt än i Finland, de enda svaren som på dessa geografiska områden inte utgörs av exakt *orange* är svaren från en svensk informant som genomgående svarar *brandgul*. Resultaten indikerar att termen *orange* inte är helt etablerad bland äldre finlandssvenskar, medan den har en mycket stabil ställning på Åland och i Sverige. Det ska ändå noteras att de två sistnämnda materialen

är mycket små, och att likformigheten sannolikt åtminstone delvis beror på det mindre antalet informanter.

Ett liknande mönster gäller färgen lila. De äldsta grupperna i det finländska materialet har ganska låga förekomster av ordet *lila*, medan de yngsta mer likformigt använder standardtermen. I Sverige och på Åland är svaren nästan helt genomgående *lila*, i färgbenämningssdelen är alla svar från de två områdena exakt *lila*. Även här antyds alltså en större standardisering i Sverige och på Åland, men som för orange finns problem i form av att speciellt det svenska och åländska materialet är så litet.

När det gäller rosa är förekomsten av ordet *rosa* inte alls lika hundraprocentig i Sverige och på Åland som *orange* och *lila* i de föregående delarna. Ålderskillnaden syns i Sverige på samma sätt som i Finland, genom att yngre informanter har ett mer enhetligt bruk av *rosa*. Ändå finns en geografisk skillnad av samma typ som tidigare, bland de äldsta finländarna är förekomsten av *rosa* mycket låg, medan termen i Sverige alltid ändå förekommer i en betydande mängd. Termen *röd* är i stället högfrekvent i de äldsta finländska grupperna, medan den är mycket sällsynt i alla de svenska grupperna. Hos de åländska informanterna används *röd* inte alls för rosa figurerna. *Cerise* är betydligt vanligare hos de svenska än hos de finländska informanterna. Majoriteten av de svenska informanterna i den äldsta gruppen använder ordet i färgbenämningssdelen, medan det i Finland som mest når 12,5 procent av svaren hos kvinnor födda på 1960- och 1970-talen. Hos finländska män saknas *cerise* helt, men i det svenska materialet finns det även hos män. I det småskaliga åländska materialet finns *cerise* inte alls.

Svaren för de ljusröda figurerna är spridda i alla geografiska kategorier. *Rosa* är det vanligaste ordet i alla tre, och även *beige* har en viss förekomst i dem alla. Mer specifikt än så är det utmanande att peka ut några generella skillnader i förekomsten, och det här kan bero på att informanterna valt olika sätt att skilja den ljusröda färgen från den rosa. Termen *ljusröd* är inte mycket vanlig i materialet, men den förekommer i alla utom en av de finländska informantgrupperna, och ibland finns den i nära 50 procent av svaren i en grupp. Hos informanterna från Sverige och Åland saknas den helt. *Skär*, som inte alls förekommer bland finländarna eller ålänningarna i studien, har en del förekomster i materialet från Sverige, och då enbart för den ljusröda färgen.

Slutligen ska det konstateras att termerna *orange*, *lila* och *rosa* används så genomgående i alla tre geografiska grupper, åtminstone av de yngre informanterna, att det inte råder några tvivel om att det är dessa termer som på svenska betecknar de tre

grundläggande färgkategorierna från stadium VII. Ord som *violett*, *gredelin*, *skär*, *ljusröd* eller *pink* är alltså inte relevanta i ett sådant sammanhang.

6 Diskussion

I denna studie har jag genom ett experiment studerat förekomsten av grundläggande färgtermer, som de definieras av Berlin och Kay (1999), i det svenska språket. Jag fokuserade på de tre färgtermer som enligt Berlin och Kay i alla språk uppstår i det sista stadiet, stadium VII, nämligen *orange*, *lila* och *rosa*. Jag undersökte deras förekomst och stabilitet för att därigenom visa om dagens svenska tillhör stadium VII eller det föregående stadium VI. Informanterna representerar olika åldersgrupper födda från 1930-talet till 2000-talet, olika kön och olika geografiska hemvister i Finland och Sverige samt på Åland.

När det gäller de finländska informanterna, som är den klart största geografiska gruppen och därmed den som det går att dra flest slutsatser om, visar resultaten en tydlig korrelation mellan färgbenämning och såväl ålder som kön. För alla fyra färgnyanser används de etablerade orden, *orange*, *lila* respektive *rosa*, mer av yngre personer än av äldre och mer av kvinnor än av män. I motsatt riktning, för äldre och män, ökar i stället frekvensen av framför allt de termer som borde uppta den delen av färgspektret innan stadium VII, nämligen *gul*, *blå* respektive *röd*. Svaren är även mer enhetliga för yngre och för kvinnor. Allt visar alltså att svenskans uppsättning av grundläggande färgtermer genomgår en förändring, enligt Kays (1975:264) antagande att man ser en skillnad i stadium mellan talare av olika ålder när man undersöker ett språk vars grundläggande färgtermer är i förändring. Kay (1975:264) skriver även att andra sociala faktorer kan påverka spridningen, utan att vidare specificera påståendet. Jag visar en del av den här effekten genom skillnader kopplade till kön och hemland. Precis som Kay (1975:263) förutspår gäller variationen bara intilliggande stadier: alla mina informanter torde gå att klassa som stadium VI eller VII. Mina resultat motsätter sig Berlin och Kays (1999 [1969]:15) flyktiga antagande att alla indoeuropeiska språk i Europa skulle ha haft alla elva grundläggande färgtermer redan 1969. Vi ser att svenskan fortfarande vacklar i frågan, och att framför allt en stor del av dem som var födda när Berlin och Kay presenterade sin teori fortfarande tillhör stadium VI.

Skillnaden mellan Sverige och Finland är svår att sätta fingret på, eftersom det svenska materialet är så begränsat i storlek. Samma typ av skillnader förekommer inom Sverige som i Finland, men skillnaden mellan åldersgrupperna är något mindre i Sverige. Där är standardtermerna *orange*, *lila* och *rosa* vanliga även bland äldre. Sverige verkar

vara längre hunnet i förvärvandet av grundläggande färgtermer, vilket skulle stöda hypotesen att utvecklingen börjar i Sverige och sprider sig till Finland.

Exakt vad skillnaden mellan kvinnor och män beror på förblir i den här studien oklart. Tidigare studier har visat att kvinnor generellt har fler och mer specifika färgtermer än män (Uusküla 2007:379), och detta skulle kunna vara en orsak till att även grundläggande färgtermer fastlås tidigare hos kvinnor. Svaret *flickleksaksfärg* hos en av de äldsta männen är en explicit markör för könsbaserade associationer till färgen rosa. En vidare studie skulle kunna undersöka om explicita fördomar är en orsak till att män har varit motvilliga att ta till sig en term för rosa.

En del av studiens syfte var att undersöka olika termer i det område som faller under den grundläggande färgtermen *rosa*. Jag valde två färgnyanser, #ff00a8 (som jag här kallat "rosa") och #ffc1c1 ("ljusröd"), för att elicitera olika termer och eventuellt kunna påvisa en skillnad i nyans mellan dem. Den klart mest dominerande termen för båda nyanserna är *rosa*. Det enda generella undantaget gäller de äldre finlandssvenskarna, där majoriteten i flera grupper använder *röd* för den rosa nyansen. Båda färgerna ger också upphov till ett relativt stort antal olika ord, vilket visar på att de inte är lika etablerade som orange och lila. Termen *pink* får ett plötsligt uppsving med en topp bland finlandssvenskar födda 1980 till 1999 för att sedan hastigt gå ned igen. *Ljusröd* förekommer för den ljusröda färgen bland de finlandssvenska informanterna, men inte i en omfattning som motiverar min användning av benämningen ljusröd. I Sverige, där antalet olika termer är mindre, antagligen åtminstone delvis till följd av det mindre antalet informanter, har *cerise* en relativt betydande förekomst för den rosa färgen och *skär* för den ljusröda. Det är vanligare i mitt material att den rosa färgen tar termen *rosa* än att den ljusröda färgen gör det. Det här kan bero på att informanterna anser att den rosa färgen är ett bättre exempel på *rosa*, men också på att den rosa färgen introduceras först, vilket gör att det är den ljusröda färgen som sedan kräver en särskiljande term när den dyker upp.

Vejdemo (2017:93–101) anser att det finns två olika salienta termer för rosa i flera germanska språk. Den första är ett mer heltäckande koncept med fokus på ljusare nyanser. Hon skriver att denna benämns *rosa* på svenska, tyska och Berntyska, och *lyserød* på danska. Den andra är mörkare, magentaaktig och underordnad den första termen. Denna heter *pink* på de andra undersökta språken, men *cerise* på svenska. Förekomsten av *cerise* i mitt material från Sverige för den mörkare rosa överensstämmer alltså med Vejdemos resultat, men den får inget stort övertag över *rosa*, trots att färgnyansen borde stämma rätt bra och kontexten borde motivera en åtskiljande term. Det här kan påvisa att mitt

experiment faktiskt fungerar för att elicitera grundläggande färgtermer, med tanke på att termen *pink/cerise* ofta anses vara en avvikande, särskilt effektiv färg, och åtminstone på tyska är en hyponym till *rosa* (Vejdemo 2017:100). Också unga talare av finska skiljer mellan en mer standardnära rosa, *vaaleanpunainen*, och en mörkare rosa, *pinkki* (Uusküla 2009:269–270). Hur salient den här indelningen är på svenska, eller specifikt finlandssvenska, kunde undersökas eller åtminstone beaktas i en vidare studie av svenskans grundläggande färgtermer. Kan de rentav bli olika grundläggande färgtermer?

Även termen *beige* användes relativt ofta för ljusröda figurer i alla åldrar och länder. Förekomsten beror rimligtvis delvis på att *rosa* redan använts för att benämna de rosa figurerna, men att termen är så populär trots att nyansen antagligen avviker en del från fokusnyansen för *beige* kan visa på att *beige* är en väldigt salient färgterm på svenska. I Taft och Siviks (1997:31) studie nämns *beige* av alla svenska informanter när de bes räknar upp de färger de känner till, därmed nämns den oftare än *grå*. Enligt deras kriterier är *beige* mer salient för svenskar än både exempelvis *violett*, *lila* och *grå* (Taft & Sivik 1997:31). De anser att *beige* fyller Berlin och Kays tre första kriterier, och att man bara behöver undersöka det fjärde, huruvida *beige* innefattas i någon annan färgterms betydelse, för att komma fram till om det är en grundläggande färgterm (Taft & Sivik 1997:32–33). Mina resultat bidrar till att antyda att *beige* skulle kunna vara eller bli en av svenskans grundläggande färgtermer.

Beige skulle vara ett tillägg till Berlin och Kays ursprungliga elva grundläggande färgtermer. Det finns inget säkert svar på vad som händer efter att de elva termerna förvärvats. Kan det därefter tillkomma flera grundläggande färgtermer? Berlin och Kay (1999 [1969]:35–36) diskuterar själva frågan, och lyfter fram att ryskan, som har alla de definierade elva grundläggande färgtermerna, ser ut att ha två grundläggande termer inom blått, *sinij* och *goluboj*, och att ungerskan har två inom rött, *piros* och *vörös*. De utesluter därmed inte att ett språk skulle kunna få en tolfte grundläggande färgterm. Davies och Corbett (1994:86–87) anser sig i sin studie bekräfta att både *sinij* och *goluboj* är grundläggande, vilket skulle innebära en utveckling bortom grundmönstret som lades fram av Berlin och Kay (1999 [1969]). Några allmänna mönster för utvecklingen efter de första elva termerna känner vi inte till. Det är intressant med tanke på universaliteten i Berlin och Kays ursprungliga teori att indelningen mellan två blåa färger har grundläggande status i ryskan, medan den knappt existerar i svenskan, samtidigt som svenskan förvärvar en mycket salient term för beige. Upphör universaliteten i förvärvandet av grundläggande färgtermer efter den elfte termen?

Experimentet som jag utvecklade till denna studie har visat sig användbart och ger upphov till tydliga mönster i färgbenämning, vilka till stor del följer hypotesen och till stor del bör representera informanternas uppfattning om färgspektret och dess benämning. Samtidigt är insamlingen i början av experimentet implicit och borde därför motsvara implicita uppfattningar snarare än medvetna sådana, vilket är praktiskt med tanke på att det sannolikt är svårt för en lekman att explicit redogöra för vilka av hens färgtermer som är grundläggande och vilka inte, samt hur långt de sträcker sig på färgspektret och vilka som är deras fokusnyanser. Experimentet eller dess principer kan alltså med fördel användas även i vidare studier av grundläggande färgtermer, eller liknande studier av delvis undermedvetna uppfattningar. Vissa anpassningar kan ändå göras med hjälp av lärdom från min studie.

Valet av färgnyanser bör ses över vid eventuell framtida användning av experimentet från den här studien. Jag antog till en början att den specifika nyansen inte är direkt avgörande såvida den tydligt ligger inom ramarna för den sökta grundläggande färgtermen (undantaget de två rosa färgerna, som ligger inom samma grundläggande färgterm även för personer i stadium VII, och vars syfte inte enbart var att elicitera grundläggande färgtermer utan även mer specifika åtskiljande färgbenämningar). I mina resultat syns att flera informanter känner till den grundläggande färgterm jag söker, men inte väljer att använda den för mina valda nyanser. Kay och McDaniel (1978) beskriver grundläggande färgtermer som suddiga mängder, där bara en specifik nyans är den mest perfekta medlemmen av en grundläggande färgkategori, och medlemskapet sedan avtar ju mer nyansen avviker från fokusnyansen, samtidigt som medlemskapet i andra grundläggande färgkategorier stiger. Det här försvårar egentligen hela användningen av mitt experiment: om man väl väljer de perfekta nyanserna kan informanternas användning av terminologin från stadium VII bero på just det, och inte på att de anser att nyanserna utgör fokusnyanser för grundläggande färgtermer, och väljer man en term med lägre medlemskap riskerar den att benämnas med en icke-grundläggande term eftersom den termen har större precision för den nyansen. Skilda studier borde utföras för att undersöka materialinsamlingsmetodens pålitlighet, också om mina resultat visar en tydligt större stabilitet i användningen av de nyare termerna hos vissa informanter, framför allt hos yngre och kvinnor, enligt hypotesen. Det är ändå motiverat att undersöka hur nyansvalet påverkar informanternas svar.

Det faktum att enkätbesvararna ser färgerna på olika skärmar är en brist i min studie, eftersom alla informanter i idealfallet borde se dem med garanterat samma nyanser. I

jämförelse mellan de olika enkätbesvararna och mellan de två experimentvarianterna hittar jag ändå inga avvikelser som tydligt kan kopplas till det här.

En annan brist i studien gäller den bristfälliga informationen om informanterna. I enkäten frågar jag till exempel inte om informanternas språkliga bakgrund, och de kan därför ha vilket modersmål som helst eller vara flerspråkiga. I Finland har svensktalare mycket varierande förhållanden till det finska språket: en del är helt tvåspråkiga och konsumerar nästan enbart finsk kultur, medan andra kan nästan ingen finska och mest tar del av media från Sverige. Därtill finns personer med en specifikt stark finlandssvensk identitet, och alla tänkbara blandningar av dessa tre ytterligheter. En inverkan från finskan är inte utesluten hos informanter med stark finska, mina informanter kan rentav ha finska, eller något tredje språk, som sitt enda modersmål såvida de förstår de enkla frågorna på svenska. En informant gav genomgående sina svar på finska, och de svaren uteslöt jag ur analysen eftersom de inte kan betraktas som svenska färgtermer, vilket är området jag undersöker. I materialet som samlades in ansikte mot ansikte var ett kriterium för att delta att man hade svenska som modersmål. Det här specificerar ändå inte ifall informanterna även har ett annat modersmål, eller hur starka de är inom andra språk. Andra språks inverkan på vokabulären för grundläggande färgtermer är generellt ett ämne som bör undersökas närmare. Påverkar språk som informanten kan varandra i frågan om grundläggande färgtermer, och hur mycket i så fall?

Informanternas geografiska härkomst skulle också kunna undersökas närmare. För de äldre informanterna i materialet som är insamlat ansikte mot ansikte är kriteriet att informanterna bor i Kimitoöns kommun samt är födda och/eller har levt största delen av sina liv inom den nuvarande kommunens gränser. Jag har inte på individnivå antecknat någon mer noggrann information om var informanterna har bott eller varifrån de härstammar. För de yngre informanterna i samma material gäller enbart att de studerar vid Kimitoöns gymnasium, vilket gör det sannolikt att de är hemma från kommunen, men det är också möjligt att de aldrig har bott där. I enkäten ställer jag frågor om hemort och tidigare ort(er), men det sistnämnda fältet är inte obligatoriskt att fylla i, och informanterna får själva bedöma vilka orter som är mest relevanta att nämna samt med hur stor noggrannhet de nämner dem. Det framgår inte i vilket skede av livet eller hur länge informanterna har vistats på de orter de har valt att nämna. En exakt heltäckande bild av alla orter där informanterna har tillbringat tid är förstås omöjlig i praktiken, men ett större fokus på att specificera det geografiska inflytande som utövats på informanterna

skulle vara praktiskt. När man väl har det kan man analysera geografins inverkan på grundläggande färgtermer i större detalj.

För en bra geografisk analys skulle det vara till fördel att ha ett material med ett tillräckligt antal informanter från vissa utvalda områden. På så vis kan man dra generella slutsatser om områdena och därefter jämföra dem. Områdena skulle väljas ut baserat på faktorer som hur språkligt inflytelserika de är i allmänhet, om de är stora städer eller mindre landsorter, hur centralt belägna de är i språkgemenskapen och naturligtvis även vilket land och vilken landsdel de ligger i – för det svenska språkets del är det Finland och Sverige som är aktuella. I denna studie hade jag för avsikt att få ett mer kontrollerat material än jag fick, men eftersom det visade sig svårt att alls få tillräckligt med informanter är de ganska spridda geografiskt. Jag använde dem sedan för att skapa grupperna Finland, Sverige och Åland, men det spretiga materialet gör att informanterna inte är representativa för områdena i fråga. Det finländska materialet har en irrelevant tyngdpunkt på Kimitoön och dess närområden, men i materialet ingår också informanter från mer avlägsna delar av Svenskfinland och Finland som helhet.

Det finns en stor variation mellan de individuella informanternas svar i min studie. Det här problematiserar synen på ett helt språk som tillhörande ett stadium av grundläggande färgtermer. Också om man tar i beaktande att två olika generationer kan tillhöra två olika på varandra följande stadier är den bilden för enkel för att förklara alla avvikelser i mitt experiment. Det finns uppenbarligen variationer även inom generationerna gällande vilka personer som tagit till sig ett visst stadium, eller tagit till sig vissa termer som räknas till ett visst stadium. Jag har visat att en del av dessa variationer går att generalisera och koppla till kön och geografisk hemvist, men även inom de grupperna finns skillnader. En vidare fråga är vad som påverkar individens val av termer för en nyans som för hen inte utgör fokusnyans för en grundläggande färgterm. Mina resultat talar för att individen skulle kunna utgöra större fokus för analysen av de grundläggande färgtermernas förekomst.

En faktor som skulle kunna påverka personers benämning av färger men som jag inte alls har beaktat i denna studie är ifall personerna är vana vid att benämna färger. Personer som sysslar med exempelvis inredning, konst eller design kan tänkas ha ett stort ordförråd för färger med stor precision, och detta skulle kunna påverka deras svar i studien. Experimentet är visserligen designat för att ta fram enbart grundläggande färgtermer, inte närmare nyansord, men en viss variation och avvikelse är att vänta. Att analysera svaren utgående från hur vana informanterna är vid färgbenämning skulle också

kunna påvisa experimentets pålitlighet. Svarar de likadant som ”lekmän”? Skiljer de sig också i frågan om grundläggande färgtermer? Hur informanternas färgprofessionalitet skulle mätas utgör en utmaning. Man kan fråga dem om deras yrke, men färgdesign kan också ha ingått i ett tidigare yrke, en utbildning eller en viktig hobby. Att avkräva informanterna en grundlig redogörelse för alla livsskeden blir opraktiskt. Olika färgbenämningar av specifika slag kan också ingå i ett yrke där en utomstående kanske inte väntar sig det, och detta skulle kunna förklara en del avvikelser som ser mystiska ut. Detta är dock som sagt svårt att helt involvera i en studie som motsvarar den jag nu genomfört. En skild studie skulle kunna genomföras med avsikten att besvara frågan om individuell vanebaserad variation i färgbenämning och dess relation till förekomsten av grundläggande färgtermer i vardagen.

Vidare studier skulle också kunna undersöka hur den sannolikt pågående spridningen av grundläggande färgtermer inom den svenska språkgemenskapen går till. Beror de grundläggande färgtermernas uppkomst på utomstående inverkan eller är det en inomspråklig utveckling? Går kvinnor i täten i denna språkförändring och sprider den sedan till män? Än så länge har vi bara tecken på att Sverige etablerar nya grundläggande färgtermer först och sedan sprider dem till Svenskfinland, men hur ser den geografiska spridningen ut mer exakt? I ett ännu vidare perspektiv kunde man undersöka om den pågående utvecklingen i svenskan liknar motsvarande i andra språk, eller om det finns stora variationer i den frågan.

Litteraturförteckning

- Berlin, Brent & Berlin, Elois Ann (1975). Aguaruna color categories. I: *American Ethnologist* 2(1). S. 61–87.
- Berlin, Brent & Kay, Paul (1999 [1969]). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Stanford: CSLI Publications.
- Brown, Roger (1976). Reference in memorial tribute to Eric Lenneberg. I: *Cognition* 4:2. S. 125–153.
- Brown, Roger W. & Lenneberg, Eric H. (1954). A study in language and cognition. I: *Journal of Abnormal Psychology* 49(3). S. 454–462.
- Danesi, Marcel (2021). *Linguistic Relativity Today: Language, Mind, Society, and the Foundations of Linguistic Anthropology*. New York & Oxford: Routledge.
- Davies, Ian & Corbett, Greville (1994). The basic color terms of Russian. I: *Linguistics* 32. S. 65–89.
- Greenfeld, Philip J. (1986). What is grey, brown, pink, and sometimes purple: the range of “wild-card” color terms. I: *American Anthropologist* 88(4). S. 908–916.
- Karlsson, Fred (1998). *Yleinen kielitiede*. Helsingfors: Yliopistopaino. 2 uppl.
- Kay, Paul (1975). Synchronic variability and diachronic change in basic color terms. I: *Language in Society* 4(3). S. 257–270.
- Kay, Paul & Kempton, Willett (1984). What is the Sapir–Whorf hypothesis? I: *American Anthropologist* 86(1). S. 65–79.
- Kay, Paul & McDaniel, Chad K. (1978). The linguistic significance of the meaning of basic color terms. I: *Language* 54(3). S. 610–646.
- Kay, Paul & Regier, Terry (2006). Language, thought and color: recent developments. I: *Trends in Cognitive Sciences* 10(2). S. 51–54.
- Sivik, Lars & Taft, Charles (1994). Color naming: a mapping in the NCS of common color terms. I: *Scandinavian Journal of Psychology* 35. S. 144–164.
- Taft, Charles & Sivik, Lars (1997). Salient color terms in four languages. I: *Scandinavian Journal of Psychology* 38. S. 29–34.
- Uusküla, Mari (2007). The basic colour terms of Finnish. I: *SKY Journal of Linguistics* 20. S. 367–397.
- Uusküla, Mari (2009). Some remarks on colour naming differences in Finnish. I: Kallasmaa, Marja & Oja, Vilja (red.). *Kodukeel ja keele kodu / Home Language and the Home of a Language: pühendusteos Helmi Neetarile 75. sünnipäevaks 29. jaanuaril 2009*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. S. 265–272.

- Vejdemo, Susanne (2017). *Triangulating Perspectives on Lexical Replacement: From Predictive Statistical Models to Descriptive Color Linguistics*. Stockholm: Stockholms universitet, Humanistiska fakulteten, Institutionen för lingvistik.
- Vendler, Zeno (1995). Goethe, Wittgenstein, and the essence of color. I: *Monist* 78. S. 391–410.
- Whorf, Benjamin Lee (1941). The relation of habitual thought and behavior to language. I: Carroll, John B. (red.) (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology & New York: John Wiley & Sons. S. 134–159.

